

**Driemaandelijks berichtenblad
van de heemkundige kring**

HET LAND VAN NEVELE

JUNI 1979

—

JAARGANG X

—

AFLEVERING 2

Bij de kaftfoto :

**Paul Fredericq als gevangene te Bürgel bij Iena, in 1917-1918.
(Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen).**

**Zie in dit nummer : J. VAN DE CASTEELE,
Nevelse jeugtherinneringen van Paul Fredericq.**

**Driemaandelijks berichtenblad
van de heemkundige kring**

HET LAND VAN NEVELE

**HEEMKUNDIGE KRING
HET LAND VAN
NEVELE**

JUNI 1979 – JAARGANG X – AFLEVERING 2

**Verantwoordelijke uitgever : J. LUYSSAERT
Veldestraat 8
9841 NEVELE - MERENDREE**

De heemkundige Kring „Het Land van Nevele” heeft als werkgebied de gemeenten Bachte-Maria-Leerne, Hansbeke, Landegem, Lotenhulle, Meigem, Merendree, Nevele, Poeke, Poesele, Sint-Martens-Leerne, Vinkt, Vosselare en Zeveren-Deinze.

De vereniging streeft ernaar de studie van ons heem te bevorderen, de resultaten ervan te publiceren en actief bij te dragen tot de bescherming en het beheer van ons leefmilieu. Daartoe organiseert zij geregeld voordrachten, dia en filmvoorstellingen, tentoonstellingen, uitstappen en wandelingen. Alle leden worden op die manifestaties uitgenodigd en kunnen er gratis aan deelnemen.

Het jaarlijks te betalen lidgeld bedraagt 250 fr., (gewoon lid) of 500 fr. (erelid) en kan overgeschreven worden op 000-0627981-03 van „Het Land van Nevele”, Vosselarestraat 16, 9840 Nevele - Landegem.

Bijdragen voor het Berichtenblad en andere briefwisseling dienen te worden toegestuurd aan J. LUYSSAERT, Veldestraat 8, 9841 NEVELE - MERENDREE.

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

NEVELSE JEUGDHERINNERINGEN VAN PAUL FREDERICQ

Enkele biografische gegevens.

Geboren te Gent in 1850 was PAUL FREDERICQ de zoon van de nevelaar CESAR FREDERICQ (1817-1887). Deze laatste had in zijn jeugd een opleiding tot schrijnwerker gekregen, maar toen hij meerderjarig was heeft hij in de medicijnen gestudeerd. Later als arts te Gent gevestigd was hij sociaal ingesteld en bovendien een strijdend liberaal, die ook vaardig met de pen was. Zo zal PAUL FREDERICQ opgroeien in een milieu dat sterk geëngageerd was. Na zijn secundaire studies aan het gents ateneum, waar zijn leraren MAX ROOSES en J. HEREMANS zijn belangstelling voor het nederlands opwekken, studeert hij te Luik aan de toenmalige *Ecole normale des Humanités*, waar een opleiding voor leraren verstrekt wordt. Hij onderwijst aan een paar secundaire onderwijsinstellingen en in 1875 behaalt hij een speciaal doctoraat in de geschiedkundige wetenschappen, dat hem de weg opent naar een universitaire loopbaan. In 1879 wordt hij tot professor benoemd aan de Rijksuniversiteit te Luik, waar hij nederlandse literatuur en geschiedenis doceert. Van 1883 af zal hij aan de gentse Universiteit verbonden zijn tot aan zijn dood in 1920.

Zijn broer LEON FREDERICQ (1851-1935), die in Paul Fredericqs tekst ook vermeld wordt, was ook professor te Luik en heeft met zijn wetenschappelijk werk over fysiologie internationale faam verworven.

Voor een beter begrip van de nevelse fragmenten uit de memoires van PAUL FREDERICQ willen we nog even een facet uit zijn leven belichten : zijn religieuze ingesteldheid. In de bladzijden die we van hem publiceren, komt het antiklerikalisme een paar keer opduiken : eens in verband met de melkboeren die hun melk dopen en een tweede keer als de auteur het heeft over de geestelijkheid, die de toenmalige rederijderskamers tracht te fnuiken. PAUL FREDERICQ was een exponent van liberalisme en vrijzinnigheid, die de leus *Klauwaert ende Geus* in hun banner droegen en toch heeft hij behoefte gehad aan bepaalde uitingen van religieus leven. De vrijzinnige ingesteldheid had reeds bij de voorouders wortel geschoten. Onder het hollands bewind hadden enkele nevelse families, waaronder de COMPARE'S en de FREDERICQS, geopteerd voor de officiële school, die door de katolieke geestelijkheid heftig werd aangevallen. Later zal bij CESAR FREDERICQ de vrijzinnigheid sterk tot

uiting komen. De zusters LOVELING, die met hun moeder een paar jaar bij hem ingewoond hebben, zijn als vrijzinnigen terug naar Nevele gekomen en kleven het politiek liberalisme aan. Nochtans was CESAR FREDERICQ gehuwd met een diep gelovige, de française MATHILDE HUET. Toen ze overleed in 1865 was ze pas 38 jaar en liet zes kinderen achter, waarvan PAUL FREDERICQ de oudste was.

Over het religieus element in het leven van PAUL FREDERICQ verneemen we het een en ander in zijn briefwisseling. Zo schrijft hij in 1869 dat hij geen kerkganger meer is, maar dat hij wel de Bijbel leest. In 1874 verklaart hij in een brief aan zijn zuster Nica dat hij naar het protestantisme zal overgaan. Hoe te verklaren dat die strijdbare liberaal en vrijzinnige die stap heeft gezet? Omstreeks de jaren 1850 ontstaat in Straatsburg een beweging, die vrijzinnigheid en protestantisme tracht te verzoenen, beweging die de naam krijgt van liberaal protestantisme en die heel wat intellectuelen zal beroeren. In hoever PAUL FREDERICQ door vrienden en kennissen beïnvloed werd, in hoever hij door zijn historisch onderzoek over inquisitie en hervorming bepaald werd, laten we hier buiten beschouwing. Een vaststaand feit is dat PAUL FREDERICQ de eerste is geweest, die te Gent als liberaal protestant in de protestantse kerkgemeenschap werd opgenomen. Voor hem werd een aangepast belijdenisformulier uitgewerkt, waarin geen gewag meer gemaakt wordt van de goddelijke openbaring, die in het traditioneel belijdenisformulier vermeld wordt. Het eerste punt van die nieuwe geloofsbelijdenis zal PAUL FREDERICQ wel goed liggen, het anti-rooms element wordt erin beklemtoond: „Bekent gij de voortreffelijkheid van het Protestantisme boven het Rooms-Catholicisme, zoodat gij uit vrije keus en met volle overtuiging de Rooms-Catholieke kerk verlaat om lid der Protestantsche kerk te worden?”. In De Kerkbode van Gent van 15 januari 1930, het blad van de protestantse gentse gemeenschap, lezen we dat na 1911 het liberaal protestants belijdenisformulier niet meer gebruikt werd. PAUL FREDERICQ werd ook lid van de kerkeraad-ouderling zoals dat heet - en zijn gezagvolle stem zal wel doorgewogen hebben op de vergaderingen. Door zijn toedoen werden voortaan de notulen van de kerkeraad in het nederlands gesteld. Toen in 1903 een nieuwe dominee moest aangesteld worden in de kerk aan de Brabantdam, heeft PAUL FREDERICQ zich beijverd om de noordnederlander J.D. DOMELA NIEUWENHUIS NYEGAARD te laten benoemen. Later zal nochtans blijken dat de twee met elkaar niet goed konden opschieten en dat dientengevolge PAUL FREDERICQ de kerkdiensten niet regelmatig meer bijwoonde. J.D. DOMELA NIEUWENHUIS is een van de rumoerigste activisten geworden. Hij diende dan ook uit te wijken na november 1918 en vestigde zich opnieuw in

In het Offizier-Gefangenlager te Gütersloh (Westfalen) in 1916. Paul Fredericq zittende derde links.
(Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen.)

Nederland. Toen in januari 1919 de kerkeraad van de Brabantdam zich moest uitspreken over de houding van DOMELA NIEUWENHUIS is PAUL FREDERICQ, die in duitse gevangenschap verbleven had, fel tegen de dominee uitgevaren om alzo diens definitieve afzetting af te dwingen. Zo ver is het niet gekomen ; de gentse kerkeraad heeft de dominee ten slotte nog eervol ontslag verleend.

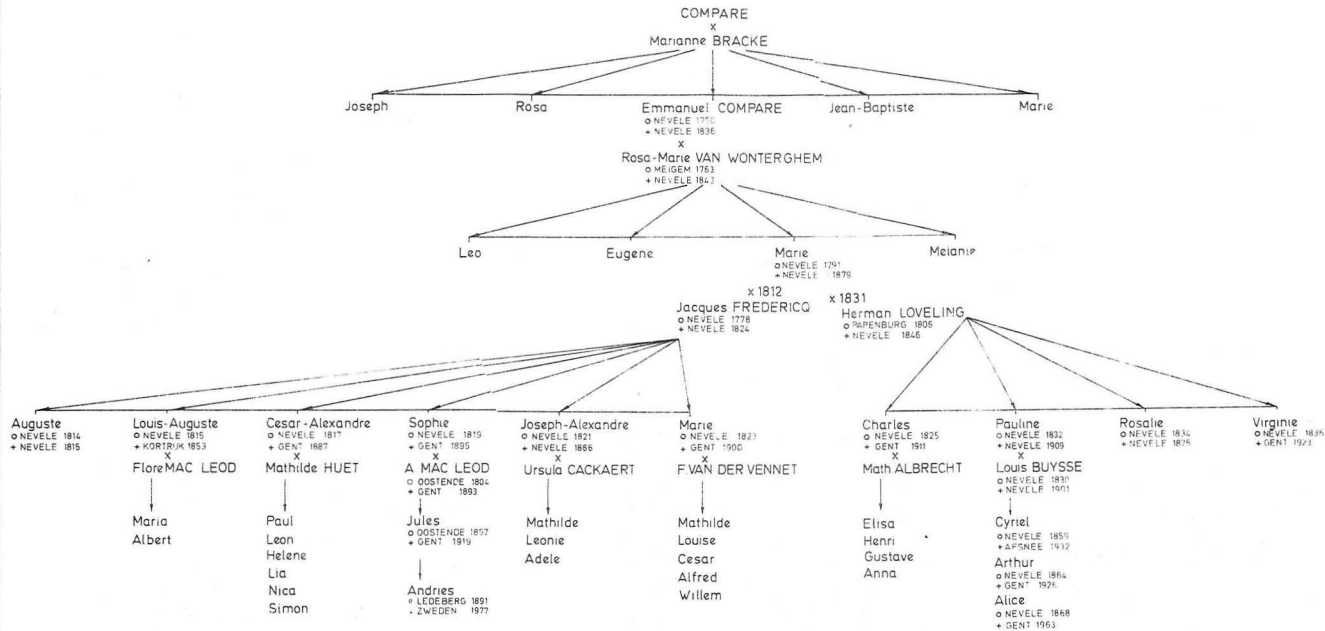
Einde maart 1920 overleed PAUL FREDERICQ. Op de rouwbrief komen twee teksten voor ontleend aan de Brieven van apostel Paulus. Dominee Brandligt, toen predikant te Pâturages, leidde de begrafenisplechtigheid op 3 april.

De onuitgegeven tekst, die we hier publiceren, is te vinden in het handschrift 3706, dat berust in de Centrale Bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Gent. Het draagt de titel : *Uit mijn gedenkschriften. Mijne kinderen. Mijne vijf jaren te Gent op het atheneum, 1917, 2 delen.* Deze memoires werden geredigeerd toen PAUL FREDERICQ in duitse gevangenschap verbleef. Hoe is hij daar terecht gekomen ?

Met het oog op de wederopening van de gentse Universiteit, met nederlands als voertaal, werd door de duitse autoriteiten, onder Wereldoorlog I, de gentse professoren gevraagd of ze in staat en geneigd waren in het nederlands te doceren. De meerderheid van de professoren stond afwijzend tegen de wederopening en het verzet tegen het voorstel werd geleid door de professoren PAUL FREDERICQ en HENRI PIRENNE. Op 18 maart 1916 werden beiden door de duitse bezetter in hechtenis genomen en in Duitsland geïnterneerd. PAUL FREDERICQ kwam eerst terecht in een Offizier-Gefangenlager te Gütersloh. Enkele maanden later werden beide bannelingen in een hotel te Lena gelogeed, waar ze een betrekkelijke vrijheid genoten. PAUL FREDERICQ kon niet nalaten in woord en geschrift lucht te geven aan zijn anti-duitse gevoelens en zo kwam er in januari 1917 een tuchtmaatregel : de twee werden afgezonderd en elk naar een afgelegen dorp verwezen. PAUL FREDERICQ kwam terecht te Bürgel, waar hij zou verblijven tot in november 1918.

Zowel PAUL FREDERICQ als HENRI PIRENNE konden in hun gevangenschap over boeken en schrijfbenodigdheden beschikken. Ver van het moederland en afgezonderd van vrienden en kennissen is het natuurlijk dat PAUL FREDERICQ in die ongeluksdagen zijn jeugtherinneringen opgetekend heeft. Ze werden geschreven in februari en maart 1917 toen hij te Bürgel verbleef.

STAMBOOM COMPARE – FREDERICQ – LOVELING

BIBLIOGRAFISCHE NOTA.

Volgens een wilsbeschikking van PAUL FREDERICQ mocht zijn persoonlijk archief pas 50 jaar na zijn dood opengesteld worden, dus na 1970. Sedertien zijn er reeds twee belangrijke studies gepubliceerd : COPPENS E.C.,

Paul Fredericq (1850-1920). Een liberaal Vlaams intellectueel uit de 19e eeuw. Licentieskriptie, RUG, 1971-1972. Promotor prof. R. Van Eenoo.

D'HONT C.,

Paul Fredericq (1850-1920). Biografie en inventaris van de briefwisseling tot 1883. Licentieskriptie, RUG, 1976-1977. Promotor prof. A. Deprez.

Twee recente werken belichten enkele aspecten van de activiteiten van PAUL FREDERICQ :

BRYCE LYON,

Henri Pirenne. A biographical and intellectual study, Gent, 1974.

BUNING L.,

Het strijdbare leven van J.D. Domela Nieuwenhuis Nyegaard, Vlaming door keuze, Buitenpost, 1976.

(Taal en spelling van Paul Fredericqs tekst hebben we ongewijzigd gelaten, maar de ondertitels zijn van ons).

UIT MIJN GENDENKSCRIFTEN

1. BIJ GROOTMOEDER EN DE TANTES

Naast Gent was Nevele in dien tijd ons tweede vaderland. Dat aanzienlijk dorp ligt op drie uurtjes van Gent naar Brugge en telde als dan zoo wat 3.000 (nu wel 5.000) inwoners (1). Nevele was het uitgangspunt van onze gehele familie. Daar hadden de voorouders van mijnen vader tijdens de twee laatste eeuwen verbleven en daar woonde, in mijne kindsheid, mijne grootmoeder met vijf harer acht nog levende kinderen. Grootmoeder Fredericq-Loveling, Grandmaman de Nevele, (zooals wij ze noemden om haar te onderscheiden van onze moederlijke grootmoeder, die Grandmaman de France heette) bewoonde een deftig huis in de Lange Munt, de voornaamste straat van Nevele, waar zij in haren ouden dag rentenierde met hare drie jongste kinderen uit haar tweede huwelijk, de gezusters Pauline, Rosalie en Virginie Loveling. In hare nabij-

Marie Comparé (1791-1879).

Marie Comparé, grootmoeder van Paul Fredericq.
Portret geschilderd door Isidore Patrois (1815-1884).

In het bezit van baron Louis Fredericq.
(Foto uit A. van Elslander, Cyriel Buysse, Uit zijn leven en werk).

heid waren ook twee getrouwde kinderen uit haar eerste huwelijk gevestigd : Maria Fredericq, tante Mietje, die met eenen rijken molenaarszoon (Felix Vander Vennet) getrouwd was, eerst op eenen molen te Vosselare verbleef, dicht bij Nevele, en later in 't dorp zelf ; en Alexander Fredericq, onkel Sander, een zeer vernuftig man, een uitvinder, een fantaïst, die niet had willen studeren, en nu smid en koperslager was met een paar knechten, waaronder de Gentenaar Theodoor Balzaert, eene fijne natuur, minzaam, zacht, beschaafd, vol tact en distinctie, die ons als kinderen bijzonder aantrok. Onkel Sander was getrouwd met eene rijke boerendochter van Nevele, Ursula Cackaert, wier vader, gedurende eenige jaren, burgemeester van 't dorp is geweest. Weldra trouwde ook tante Pauline met eenen gebuur der Lange Munte, Louis Buysse, een zeer werkzaam en verstandig man, die schepen werd van Nevele en als fabricant van suikerijen een schoon vermogen vergaarde. Zij waren de ouders van den romanschrijver Cyriel Buysse, dien ik als kindje in zijn wiegje heb zien spartelen en die nu, in Noord en Zuid, bekend is onder de letterkundigen van naam, naast zijne tantes Rosalie en Virginie Loveling (2).

Grootmoeder was natuurlijk het hoofd van alles. Zij was groot van gestalte en zwaarlijvig. Zij ging zelden uit, maar troonde in hare heerlijke ruime keuken, die naar aartsvaderlijk gebruik het middelpunt der woning was, het brandpunt van het gansche familieleven. Tegen het breede venster stond de groote eettafel met eene kleine hangbibliotheek, vol boeken, aan de wand. Dan kwam de lange, breed uitspringende, monumentale kachel met koperen versieringen beslagen en met groote openschuivende ovens onderaan. Aan den achtermuur stond eene oude, glimmende houten kast (de grootste dien ik in mijn leven ooit gezien heb), waarvan het ondergedeelte met talrijke deuren en schoven van eiken hout gesloten was en het bovengedeelte, door eene reeks hooge glasramen, allerlei pronkstukken, als eene zilveren koffiekann, kopjes, schotels, plateelen, oud porselein, bekers, enz. liet bewonderen. In den hoek daarnaast tikte luidruchtig de groote slinger van de hanghorloge met hare twee blinkende koperen gewichten, benevens het klein zwart gewichtje van den morgenwekker. Grootmoeder, die 's nachts op eene onbarmhartige wijze met opene slaapkamer snorkte, was altijd de eerste op en beneden in de keuken. Als het zeven sloeg, kwam zij geregeld aan den voet van den trap en in ons bedden hoorden wij haar roepen : „Rosalie en Virginie, 't is tijd om op te staan“. Maar wij mochten nog wat langer blijven liggen. Beneden in de warme keuken aten wij bij 't ontbijt onze goede witte boterhammen met eene melk, zooals wij er in de stad nooit konden drinken ; er lag een dikke geelwitte room op en de melk kwam rechtstreeks uit de uiers der koeien

van Jan den voerman, die schuins over Grootmoeder woonde. Ongetwijfeld was het heidensche melk in den vollen zin van het woord, want nooit werd zij gedoopt gelijk die van de christelijke melkboeren te Gent, die niet eens, maar herhaaldelijk doopten, zooals men doet met pasgeboren kinderen, waarvan men twijfelt of zij het eerste sacrament der katholieke religie wel reeds ontvangen hebben.

Grootmoeder, die zeer bedreven in de kookkunst en er niet weinig fier over was, bestuurde de keuken gedurende den ganschen voormiddag, wenken en bevelen gevende aan de meid, potten en pannen den scheel opheffende of erin roerende, altijd in beweging, gaande en staande, maar zonder zich ooit te overhaasten. In latere jaren, nadat zij haar heupbeen gebroken had en schier niet meer kon gaan, bleef zij nog altijd op dien eerepost, maar bestuurde nu alles van uit haren zetel. Ik zie ze nog vóór mijne oogen, in den hoek van het venster, in haren breedden eenvoudige leunstoel, met haren bril op, de Gazette van Gent of een boek lezend en er boven kijkende om alles gade te slaan wat er in 't ronde gebeurde. Naast haren zetel stond, op den stoel, hare wissen mand bevattende haar groot gekleurd zijden zakdoek erin, benevens hare brillas, hare schaar, haren brei en al haar verder gerief, dat zij altijd bij de hand moest hebben. Zij bleef steeds kalm en bedaard en ze boezemde ons, kinderen, evenveel vertrouwen als ontzag in. In hare mand had zij ook, in den fruittijd, altijd een gerimpeld appelken of een peerken voor de brave kinderen. Wij kwamen haar getrouwig de groote gebeurtenissen en voorvallen van den dag vertellen ; zij luisterde aandachtig en gewillig en placht dan heel ernstig te zeggen : „Oho ! C'est une affaire de conséquence" (3). Nooit deed zij ons strenge of bittere verwijten. Integendeel, zalvend en door ons moederlijk te prijzen en te zeggen, dat zij wel wist, dat wij te braaf waren om opzettelijk kwaad te doen of „stout" te zijn, trachtte zij ons eer- en schaamtegevoel te doen ontwaken en ons zonder de minste vernedering tot het goede terug te brengen. Ook had zij op ons allen veel meer invloed dan anderen, die ons bekeven of berispten. Ook moest zij nooit straffen.

Eene enkele uitzondering, die mij persoonlijk is, herinner ik mij nochtans. Ik moest nog zeer klein zijn, want het is eene mijner allerverste herinneringen. In den grooten achtertuin mocht ik alleen loopen spelen gaan, maar had moeten beloven de vruchten der jeneverboompjes en der stekelbezieën onaangeroerd te laten. Doch die roode en witte en groene bessen zagen er zoo aanlokkelijk uit dat ik er toch van plukte en veel van at, wat voor gevolg had, dat ik mij verried door zekere ziekteverschijnselen, die de kinderen verraden, wanneer zij te veel onrijpe vruchten eten. Na een paar vergeefsche waarschuwingen zonder bevredigend uitwerksel (de bessen hypnotiseerden mij meer en meer), besloot Groot-

moeder mij te genezen van mijne ongehoorzaamheid. Zij riep mij en zei mij heel ernstig : „Paul, mijn kind, gij zijt veel te wijs en te gehoorzaam om verboden fruit te plukken. Het is uwe schuld niet, maar 't is de schuld van die twee ‚stoute‘ handjes, die de jenevers en de stekelbezieën aftrekken. Welnu, ik heb twee zakken gemaakt om er die handjes in te steken. Dan zullen ze geene bessen meer kunnen plukken“. En zeer kalm trok zij mij over de beide handen eene soort van binnenhandschoenen aan, die met een koordje stevig werden vastgebonden. Alzoo toegetakeld mocht ik weer den grooten achtertuin in. Doch met die twee hangende zakken aan de handen, waar ik mijne oogen niet van afsloeg, was ik zoo beschaamd en zoo ongelukkig, dat ik weldra weer in huis kwam en wanhopig op een bankje in een hoekje ging zitten. Grootmoeder, die onrustig werd over die diepe kindersmarte, kwam zacht bij mij, maakte de koordjes los en bevrijdde mijne handen. Nooit van mijn leven heb ik in haren tuin nog verboden bessen geplukt. Dit klein voorval is kenschetsend voor Grootmoeder's milde opvoedkunst.

Ik was en bleef tot haren dood haar lieveling onder de kleinkinderen. Ik had onder meer haar hart gestolen, doordat ik een harer gerechten zoo smakelijk vond : het was overigens eene meesterlijke bouillonsoep met rijst en vleeschballekens erin. Ik roemde ze steeds met overtuiging en at er veel meer van dan de anderen. „Jongen, zei ze dan opgetogen, ik zie het : gij moogt Grandmama's soep, niet waar ?“. Of ik ze mocht ! En ik bewees het haar. Ik beken zelfs, dat ik wel eens een bordje meer dan noodig binnenlepelde, omdat ik wist dat ik haar geen grooter genoegen kon doen. Evenals al de lieden van haren leeftijd, kende zij de waarde van 't geld en was er verre van mild mee. Voor mij alleen maakte zij nochtans eene uitzondering. Toen ik te Luik studeerde, kwam ik altijd op het einde der groote zomervakantie afscheid nemen van haar. Dan deed zij de andere kleinkinderen uit de kamer gaan en, toen wij alleen met ons beiden overgebleven waren, tastte zij in hare linnenbeurs, haalde er eenen dobbelen frank uit en stopte mij dien geheimzinnig in de hand, zeggende : „Toe, Paul. Dat is voor u, mijn jongen ; want ik weet, dat een student in den vreemde veel geld noodig heeft. De steenen vragen hem geld...“. De andere kleinkinderen, aan wie ik zulks natuurlijk vertelde, waren er niet jaloersch op en glimlachten stil over Grootmoeder's uitzonderlijke vrijgevigheid. De goede vrouw was overtuigd, dat zij mij eene „geweldige“ geldsom geschonken had.

Van tante Pauline heb ik uit mijnen eersten kindertijd zoo goed als geene herinneringen bewaard. Spoedig trouwde zij en verliet zij Grootmoeder's huis. Ik weet alleen, dat zij zich destijds inbeeldde zwak van gezondheid te zijn en van tijd tot tijd tusschen de maaltijd een eitje zuipte, waarvan ze dan de schaal in den kachel wierp. Dat zie ik nog

voor mijne oogen. Later heb ik met al mijne broeders en zusters van haar en van onkel Louis Buysse de hartelijkste gastvrijheid genoten in hun ruim huis met den grooten achtertuin tot aan de snelvlietende schilderachtige Poekebeek (de Kalene) en de suikerijfabriek er naast.

Maar de twee jongere tantes Rosalie en Virginie speelden eene groote rol in ons kinderleven te Nevele. 's Morgens zagen wij ze rondloopen in huis met een stofdoek ter hand om het stof te weren of ander klein dameshuiswerk te verrichten. Zij zeiden dan gewoonlijk als tijdverdrijf binnensmonds gedichten op, die zij in allerlei vreemde dichters gelezen hadden en die zij in hun geheugen wilden prenten. Bij zichzelf hadden zij Engelsch, Duitsch, Italiaansch, Spaansch en Deensch geleerd en de belangrijkste werken uit die talen gelezen. De brokken, die haar bijzonder troffen leerden zij van buiten en zegden zij op voor hun eigen genoegen. Van tijd tot tijd vingden wij er gedeelten van op. Later was ik niet weinig verwonderd, toen ik in Heine's liefdedichten het stukje las, het meesterstukje :

Du bist wie eine Blume,
So hold und schön und rein...

dat ik mij als kind nog herinnerde uit den mond der tantes Loveling. Evenzoo uit Victor Hugo's Orientales :

Qu'avez-vous, qu'avez-vous, mes frères ?
Vous baissez vos fronts soucieux
Comme les lampes funéraires
Vos regards brillent dans vos yeux.

En meer andere dergelijke uitgelezene gedichten.

Op geregelde uren wandelden zij getweeën op en af over den breeden middenweg van eene partij beploegd akkerland, dat men „den Bulk” noemde en zich achter den eigenlijke tuin uitstreckte tot aan de wiedouwe, een strookje buiten de haag aan de gracht met korte wilgen beplant, waarover men een weide met koeien zag. Dan mochten we naast haar beiden soms meelopen en dan gingen zij aan 't vertellen. Maar de vertellingen kwamen voor den dag, toen zij beiden, 's namiddags, in eene voorkamer zaten te breien of te speldewerken met de opene huisdeur, die uitgaf op de Lange Munte. Uit hunne veelzijdige lectuur haalden zij de stof voor onze kindervertelsels. Zoo herinner ik mij enkele van Andersen's beeldschoone sprookjes en de wonderlijke verhalen van den Alhambra (met het putje Santcica van Granada en Lope Sanchez), van Washington Irving, als kind uit hunnen mond gehoord te hebben. Tante Rosalie was de vroolijkste, de gespraakzaamste, de geestigste van de twee. Tante Virginie was veel stiller, maar moederlijker. Zij nam ons op hare knieën en kon ons hartelijk kadullen. Wij beminden ze beiden innig ;

Aldemar Camiel Van der Cruyssen in 1862.
(Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, Antwerpen.)

maar al de kinderen waren het er eens over dat tante Virginie toch de liefste van de twee was.

Ook bij tante Mietje Vander Vennet gingen wij dikwijls spelen. Zij woonde als dan aan het ander uiteinde van 't dorp, in een der laatste huizen van de Kernmelkstraat naar Hansbeke toe. Het was voor ons, kleine kinderen, als een voyage au long cours om er aan te landen. Eerst moest men de geheele Lange Munte uit tot aan de houten schilderachtige ophaalbrug over de vaart van Schipdonk, die het dorp in twee deelen afsneed, en 's zomers stonk als de pest wegens het rootwater, dat uit de vlasputten der Leie te Kortrijk aangespoeld kwam. Alzoo geraakte men op de Plaats met hare rij oude dikke linden, en het kerkhof rondom de schilderachtige witgekalkte kerk, bekroond met haren vriendelijken loggen vierkanten toren. Daarna ging men over de Kernemelkbrug, waaronder in de diepte de Poekebeke naar de vaart liep, en geheel aan het uiteinde der bochtachtige straat, voorbij een grooten boomgaard, die met zijne haag tot aan de straat uitkwam, lag tante Mietje's huis, lang en zwenkend, zonder bovenverdieping, zooals vele Vlaamsche huizen uit dien tijd. Achter 't huis strekte zich de boomgaard uit en daar speelden wij in volle vrijheid met twee nichtjes, die juist dezelfde jaren hadden als Leon en ik en onze hartsvrienden waren en onze eerste kalverliefde, Mathilde en Louisa. Wat hebben we daar ook zalige stonden beleefd te midden de appelaren en peereboomen, onder het waakzaam goedig oog van de braafste der tanten, de braafheid zelve, die men nooit anders noemde dan „de goede tante Mietje“ (4).

Maar vooral aan Grootmoeder's tuin, waar ook de twee nichtjes met ons af en toe kwamen spelen, zijn mijne diepste herinneringen verbonden. Als men Grootmoeder's woning door het deurtje van 't schotelhuis uittrad, bevond men zich onder een open portaal, dat met eene dubbele koetspoort in den gevel der Lange Munte gesloten was. Van uit het portaal had men vóór zich een smal graspleintje met eenen prachtigen hortensiastruik aan het uiteinde. Aan den eenen kant, achter eene rij kleine lindeboomen in waaiers gekweekt, rees de zijmuur op van een dikken nabuur, die er eene voorname herberg De Halve Maan openhield en de vader was van den lateren schoolopziener en romanschrijver Camiel Vander Cruyssen, Conscience's vertrouweling te Kortrijk (5). Aan den anderen kant had men na Grootmoeder's keuken, de venster van de groote achterkamer, waar geheimzinnige ingemaakte kassen waren, die ons veel ontzag inboezemden, omdat zij zelden open gingen vóór onze oogen. Daarna kwam het stalletje, waar vroeger het paard van Grootvader Comparé stond en waar nu konijnen in gekweekt werden. Zoo kwam men aan een achterhuis, dat het voorkoertje sloot en waar eene stokoude halfblinde vrouw, Siska Steene, kosteloos woonde. Eens uit

dat achterhuis stond men eindelijk vóór den echten tuin met eenige hoog opgeschoten scheerspopulieren vooraan en een boomgaardeken leidende naar „het Bergskén“. Zoo noemde men een opgehoopt zandheuveltje boven een paar oude kelderingen, in vroegere jaren door Grootvader Comparé kunstmatig aangebracht en beplant met allerlei struikgewas. Een wegeltje leidde tot boven op, waar men een houten bankje vond en een ruim uitzicht had over den moestuin met de bekende jenever- en stekelbezieën, boonenstaken en erwtenrijsjes, enz. en verder over den geheelen Bulk, veel breeder en veel langer dan de overige tuin en zich uitstreckende van aan den prachtige notelaar aan den voet van 't Bergskén tot aan de haag der widauwe. Die tuin en Bulk leverden een groot en afgewisseld speelterrein op, waar wij naar hartelust van genoten. Wij bespiedden er de vlinders, de kevers, de mieren, de aardewormen en vooral de vogels. De nachtegaal met zijn nestje dicht bij de grond in een klein struikgewas, dat door de tantes aangewezen was geworden onder streng verbod hem te stooren, de meezekens en de zevenzangsters in de takken van het boomgaardeken, de sierlijke zwaluwen met hun wit zwart buikje, de voorbijvliegende kwetterende eksters met hunne lange staarten, het koninkskén als eene ratel zingend in de hagen en de leeuwerik heel hoog boven ons hoofd in de wolken tierelierend ; de viooltjes in de bloembeddekens, de kersouwkens, de winterrozen, de zonnebloemen, de peenen, de dahlia's ; we kenden ze allen en spraken erover en sleten onze onbezorgde zoo snel vervlogen dagen in hunne frissche, gezonde omgeving, onbewust een schat van indrukken ontvangende en verzamelende voor ons gansch leven. 't Is te Nevele, dat ik mijne betrekkelijke kennis van dieren, boomen, ooft, planten en gewassen heb opgedaan, terwijl de kinderen der steden er gewoonlijk zoo goed als niet van weten (6).

2. NEVELSE TYPEN

In den tuin werkte gewoonlijk een daglooner, die sedert onheuglijke tijden door Grootmoeder gebruikt werd. Zijne spade schoot dapper door den zwaren kleigrond van den moestuin en van den Bulk en blonk in de zon bij 't omgooien der aarde. Of hij legde erwtenperken aan met eene lijn, die hij regelrecht tusschen twee stokjes spande. Of hij plantte in den grond, op afstanden staken en rijshout voor boonen en erwten. Men noemde hem Naard Meulenaars, omdat hij in zijne jongere jaren molenaarsknecht was geweest. Maar hij droeg eigenlijk eenen Spaanschen naam, dien hij op onze vraag, met groote inspanning en met de tong tusschen de lippen genepen, in het zand neerschreef Bernardus de Compostello. Zooals vele buitenlieden kon hij niet schrijven, maar wel zijnen

naam zetten. Was die arme Naard misschien de afstammeling van eenen Spaanschen Grande ? Hij leerde ons muizenvallen maken en vogelhuisjes plaatsen om vogels te vangen. Maar Grootmoeder verbood het hem en raadde het ons af. Men moest de vogels in vrijheid door de lucht laten vliegen en niet in eene muilt opsluiten (7).

Naard was een type ; maar er waren er nog zoo vele anderen te Nevele. Als Jan de Voerman, die tweemaal in de week met een paar groote wagens naar Gent reed en 's winters met brandende lantarens terugkwam, terwijl zijn thuis gebleven wachthond lang voorop het gerol der wagenwielen hoorde en door zijn geflaf de oude zuster, Tjiene den Voerman, zooals men ze noemde, verwittigde dat zij de aardappels kon opzetten tegen dat Jan inkwam (8).

Jan de Voerman was de kalmte in persoon. Zijn verstandig gelaat bleef altijd effen en schier onbeweeglijk. Hij was zacht en stil en sprak nooit meer dan noodig was. En zwijgen dat hij kon. Eens deed ik als kind met Léon op zijnen wagen de reis naar Nevele. Jan spande altijd uit op de Hooiaard te Gent, tusschen de Korenmarkt en de Grasbrug, in dien alouden hoek, waar nog twee Romaansche huizen staan, vroegere spijkers uit den tijd, dat de Graslei de eigenlijke binnenhaven der Arteveldestad was, en waar nog een andere Romaansche spijker, het stapelhuis oprijst, naast het Korenmeters- en het gothisch Schippershuis, dit laatste een kunstjuweel uit de jaren van Keizer Karel's regering, wiens wapen er op staat in den wereldberoemden voorgevel. Jan's paarden rustten uit in den kelder van het ouderwetsch Hôtel de Picardie (9). In de aanpalende Halve Maan was er ook zoo 'n aloude onderaardsche paardenstal. In Klein Turkije, bij de St.-Niklaaskerk vindt men er nog eene geheele reeks. Te 3 uren 's namiddags zette zich Jan's wagen in beweging, vol geladen onder het bruine zeil. Men reed de Brugsche poort uit, sloeg den dam op, die te midden der uitgestrekte meersschen tusschen Gent en Drongen tot aan Mariakerke als zijweg opgeworpen werd ; en over Drongen, Baarle en St.-Martens-Lerne kwam men 's avonds laat te Nevele eindelijk aan. Overall onderweg loste en laadde Jan allerlei kisten, tonnen en pakken. Hij deed zulks met trage bewegingen en afgemeten passen en dat duurde tamelijk lang. Léon en ik, die op de zitplank achter de paarden post gevat hadden, sprongen dan half verkleumd op den grond, wandelden op en af rond de wagen en keken alles na. Jan zweeg maar altijd door, maar behandelde ons zeer minzaam. Men wist nooit juist welk uur men te Nevele aankomen zou ; want alles hing af van de tusschenbedrijven onderwege. Maar de wachthond wist het vóór al de anderen en kondigde stipt Jan's naderen op voorhand aan.

Of nog Pierken Tamboer, de schoenlapper, de trommelaar van de

Rhetorika, met zijn wild zwart krulhaar en zijnen knevel. Vóór zijn venster aan de straat zong hij heele dagen luidkeels en zat vlijtig op schoenzolen te kloppen en pikdraden te rekken. 's Zondags liep hij soms rond, herberg in en uit, crimineel dronken en de geheele buurt in rep en roer stellende (10).

Of de oude rijke vrekachtige Bazinne Vincent, die in 't goed seizoen bij hare voordeur in den gang zat om alles af te spieden en het laatste nieuws te kennen. Zij was half lam en kon moeilijk uitgaan, maar had onder de kinderen van 't dorp eenen reportersdient ingericht om van alles op de hoogte te blijven. Vernam men iets, dan liep men haastig naar Bazinne Vincent en riep haar uit de verte : „Bazinne Vincent, Mietje Braet is van haren ezel gevallen met geheel haar poepken bloot !”. Of wel : „Bazinne Vincent, boer Loontjens heeft zijne zieke koe geslacht en stelt het vleesch te koop. Hij heeft het laten uitbellen door sampetter Geldof !”. Of nog : „Rozeke Vindevogel heeft een kindje gekocht, het is een meisken !”. De belooning voor het aanbrengen van het nieuws was de volgende. Bazinne Vincent trok eerst hare snuifdoos uit haren diepen zak, nam eenen grooten snuif en zei gewichtig : „Wat hebde liever : 'nen appel of 'nen halven cent ?”. Men mocht kiezen en zij betaalde eerlijk, boter bij den visch ; tenzij men te laat kwam met het nieuws. Dan zei zij droogweg : „'k weet 't al” en men mocht afdruppen zonder appel of halven cent. Doch men wist dat ze eerlijk was (11). Of nog de geheimzinnige Meester Meganck, die alleen in een vervallen huis der Kernmelkstraat woonde te midden van oude boeken, oude papieren, spinnewebben en allerlei vuilnis. Aan zijne voorpoort prijkte eene ovale houten plaat waarop te lezen stond : Meganck, landmeter en praktizijn, juris consultus. Alle vrijdagen trok hij te voet naar Gent met eenen grooten zak op den rug, waarin een paar boterhammen naast boeken staken. De boeken ging hij naar de bibliotheek der Hoogeschool terugbrengen en andere afhalen. Want hij was een soort van geleerde, die te Gent niet onbekend was en van den bibliothecaris Baron de St.-Genois de toelating gekregen had om de boeken der Universiteit te ontleenen ; en hij maakte er vlijtig gebruik van. Hij leefde van het karig loon, dat de boeren hem betaalden, als zij hem een advies kwamen vragen nopens de eene of andere rechterlijke moeilijkheid. Meester Meganck sloeg als dan heel gewichtig zijne oude folianten open, doorbladerde zijn dikken bundel der Cinq Codes en gaf eenen raad, die soms zeer sluw en fijn, in elk geval veel goedkoper was dan die van eenen advocaat of van eenen notaris. De arme Meester Meganck ging gekleed als een bedelaar met korte gelapte broek en dito langen overjas. Hij was, men wist het, zijn eigen kleermaker en droeg op 't hoofd eenen voorhistorischen rosgeworden hoogen hoed, die hem nooit verliet, zelfs niet in zijn bed,

beweerde men. De opgeschotene boerenzonen plaagden hem op de straat zonder hem uit zijne wijsgeerige kalmte te kunnen trekken, zelfs niet als zij met hunne balpijp kleine kleikogeltjes naar zijnen hoed afschoten. Meester Meganck raapte den op den grond gevallen hoed zwiingend op en trok, zonder zich zelfs om te keeren, naar zijne boeken en papieren terug op zijne duizend gemakken. Het was een raadselachtige filozoof, wiens verleden en levenswijze voor iedereen een geheim bleven. Hij is later in 't Armhuis te Nevele gestorven (12).

Die typen van Nevele uit mijn kinderjaren staan in mijn geheugen onuitwischaar geprent. Zij waren overigens waardig om door eenen Dickens vereeuwigd te worden (13).

3. EEN LITERAIR EVENEMENT

's Zomers, tijdens de groote vacantie, gingen wij geregeld, Léon en ik, eenige weken bij Grootmoeder te Nevele doorbrengen. Wij kenden het dorp en al zijne inwoners. Wij waren er volkomen thuis en leefden het leven der Nevelaren mee. In dien tijd bestond er eene tooneelmaatschappij, de Rhetorika, onder de leiding van den gemeentesecretaris Jozef Tessely, eenen blakenden flamingant. Hij had de deftigste jongelieden rondom zich geschaard, de Vander Cruyssen's, de Buysse's en meer anderen. Zij leerden onder elkander alleen- en tweespraken aan en gingen er mee naar de prijskampen der omliggende kleine steden „lauerwen plukken" in het „deftig" zoowel als in het „boertig vak", zooals het als dan heette. Soms leerde men zelfs een tooneelstukje zonder vrouwenrollen aan, dat in de groote achterzaal van De Roos op de Plaats voor de leden met hunne vrouwen, familie en uitgenoodigden opgevoerd werd (14). Ik heb meer dan eens die eenvoudige aantrekkelijke feestjes bijgewoond. Ondanks de tegenkating van de geestelijkheid hield het Tessely met eenigen getrouwen moedig uit en verschaftte aan zijne landelijke omgeving een naïef, maar zedeverheffend letterkundig voedsel. Hetzelfde gebeurde in vele andere kleine steden en dorpen van 't Vlaamsche land, totdat de pastoors op bevel hunner bisschoppen ééne voor éénen al de Rhetorika's wisten te val te brengen om er patroonschappen van den heiligen Franciscus-Xaverius in de plaats voor te stellen met gebeden, paternosters en bedevaarten als geestesoefening (15). In den bloeitijd der Nevelsche Rhetorika woonde ik eens eene eigenaardige plechtigheid bij. Het blijde nieuws, door duiven aangebracht, had zich in de gemeente verspreid, dat twee der talrijke gebroeders Vander Cruyssen den eersten prijs gewonnen hadden in den kampstrijd van „uiterlijke welsprekendheid" te Tielt met hunne „deftige" tweespraak : Breidel en de Coninc bij het lijk van Breidel's moeder (16). Die triomf

der Rhetorika moest natuurlijk luisterlijk gevierd worden. De twee prijswinnaars zouden 's avonds bij hunnen terugkeer „ingehaald" worden. Wij zaten met Grootmoeder en de tantes Loveling aan het avondmaal, toen op eens een trommelgeroffel in de verte weerklonk. Wij stonden ijlings van tafel op en liepen naar de voordeur. Over de ophaalbrug der vaart kwam van de plaats een stoet aangetreden met eenige brandende fakkels vooraan, omringende Pier Tamboer, die zijn best deed als trommelaar. Het vaandel der Rhetorika, waar talrijke eerepenningen, trofeeën van vroegere zegepralen, aan een koperen ring van boven hingen en andereen rinkelden, werd gevolgd door Tessely en de bestuursleden, in hun zondagsgewaad en met hun gelaat in den deftigsten plooi. Al de beschikbare kinderen van 't dorp, jongens en meisjes, dansten vooraan of omstuurden den stoet, die de Lange Munte opkwam, voorbij Grootmoeder's huis trok en aan de grens der gemeente de twee prijswinnaars ging afhalen. Eene prachtige dreef van hooge boomen stond daar nog in dien tijd en was het sieraad van Nevele. Later heeft een onverstandige eigenaar ze onbarmhartig laten sloopen tot algemeene ergernis.

In de duistere avondschemering der dreef bewoog zich de stoet, waar Léon en ik ons dadelijk bij aangesloten hadden. Hij hield stil vóór de buitenherberg Het Vosken, die reeds op het grondgebied van het naburig Vosselare stond. Terwijl de straatbengels en het gepeupel buiten bleven, door de sampetter Geldof in bedwang gehouden, trokken de officieele mannen binnen. Léon en ik slopen hen op hunne hielen in de gelagkamer achterna. Daar vonden wij de twee laureaten, de gebroeders Dolfken en Fransken Vander Cruyssen, met den zilveren eerepenning aan een breed zijden lint over hunne borst hangend. Toen wij aankwamen, zaten zij in afwachting een pintje bier te drinken. Nu waren zij van hunnen stoel opgesprongen en stonden naast elkaar, elk achter zijne stoel in een nederig fiere houding over de leuning gebogen. Na een kort welkomwoord van Tessely keerde de stoet onder de duistere gewelven der dreef terug naar de Plaats, waar in De Roos, het lokaal der Rhetorika, de plechtige ontvangst der bekroonden moest geschieden.

Van verre zagen wij langs weerkanten van de ingangdeur der Roos de twee dochters van de herberg met hooge brandende houtenen kandelaars in de armen als eene eerewacht staan. Tusschen haar beide ging men binnen en de zitting begon. Het was eene reeks feestreden en heildronken, met glazen bier bezegeld, waarvan ik mij nog eenen roerenden volzin herinner, door Tessely met warmte en diepe overtuiging voorgedragen : „Ja, mijne heeren en vrienden, geliefde taalbroeders, in weerwil van al de folteringen, die men ons doet onderstaan, zullen wij voortgaan in het vereeren en beminnen onzer moedertaal. In Vlaanderen Vlaamsch ! Leve Vlaanderen !". Toen de heeren rederijkers uitgesproken waren,

gingen zij gezellig aan de groote tafel neerzitten en nog eenige pinten bier ledigen. Léon en ik slopen weg en kwamen alles aan Grootmoeder en aan de tantes vertellen. Ongetwijfeld zal Grandmama hare geliefkoosde spreuk weer uitgehaald hebben : „Oho ! C'est une affaire de conséquence”.

4. EEN VOETREIS NAAR NEVELE EN WANDELTOCHTEN

Uit Gent bereikte men Nevele, in dien ouden tijd, gewoonlijk door middel van de logge schokkende diligentie van Vlaemninck, die even als Jan de Voerman vóór Picardie uitspande en waarin 's zomers, als haringen in eene ton geperst, men versmachtte van de hitte, en 's winters bibberde van den koude, met de voeten in eene laag krakend droog hooi, dienende als verwarmingstoestel. In lateren tijd kon men ook langs eenen omweg per spoor naar het station van Landegem, op de baan naar Brugge rijden om daarna te voet of per postkar tot aan Nevele, eenen afstand van een uurtje afleggen (15). Toen Léon en ik grooter waren geworden, trokken wij meer dan eens met de kleintjes, van 's morgens vroeg, te voet, naar Nevele langs eenen nog korteren weg, den zoogezegden „binnenweg”, dien Papa ons eens gewezen had.

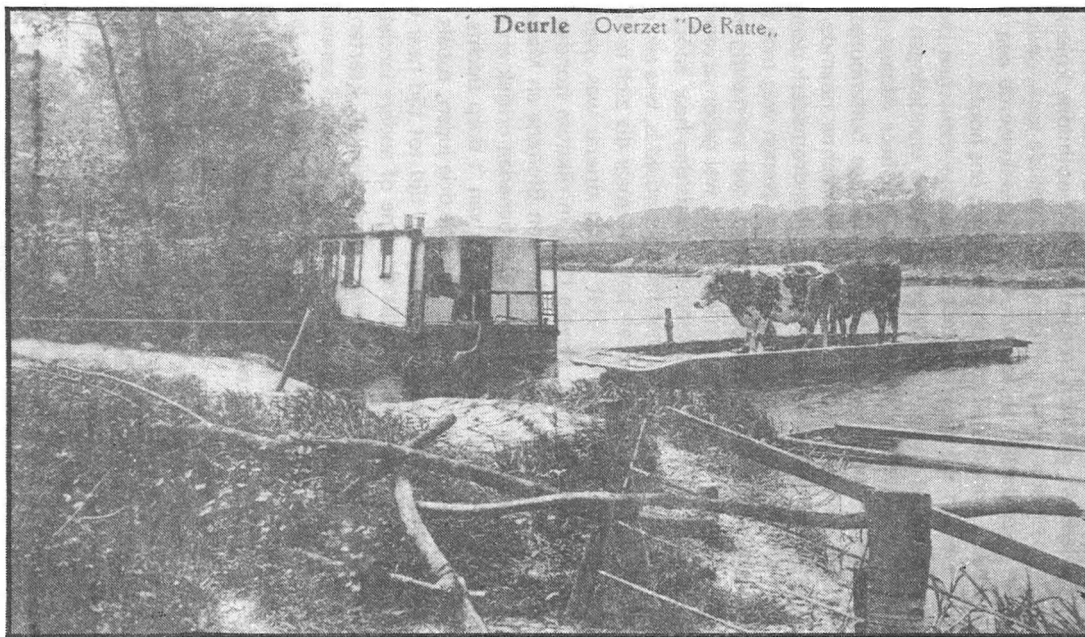
Men ging de stad uit aan Het Motje, betaalde eenen cent per persoon aan het betaalhuizeken voor het gebruik van de Drongenschen steenweg, die over de uitgestrekte weiden lag en welke in den winter, op eene breedte van eenige kilometers, overstroomd lagen en soms gansch met ijs bedekt, waarop de gehele stad Gent, eendrachtig met de boeren van den omtrek, ging schaatsenrijden. Over de boomen, die aan weerszijde der kasseide oprezen, stak de plumpe achtkantige toren van Drongen in de verte uit. Daar sloeg men rechts in, door het veld, naar het boerengehucht den Varendries en ging voorbij Rooman's kasteel tot aan de alleenstaande landelijke herberg De Truweel, waar men links insloeg naar de Doomanstraat (aldus genoemd omdat een voerman er 's nachts tot staande eens was gebracht door zijne paarden, die niet meer voort wilden, en in het licht zijner lantaarn een afgesneden bloedend menschenhoofd had vinden liggen op den weg) (17). Alzoo, geraakte men verder aan een oude hofstede, die sedert eeuwen den naam van Tempelheerenhof droeg en geraakte men eindelijk, voorbij een kleinen eik, het IJzeren Eeksen (18), aan den zoom der groote gemeenteweide van den Oostbroek, omringd van hooge boomen, waar middenin de gaaisprang der boogschutters van Nevele stond. De welbekende kerktoeren was reeds lang in 't zicht. Aan de herberg De Pluim, waar Deurwaerder's oude dreef naar Vosselare begon, sloeg men rechts de Lange Munt in en weldra betrad men den drempel van Grootmoeder's gastvrije woning.

Oude prentkaart : St.-Martens-Laethem. Een kudde vee de Leie overstekend.

(Archief van de heemkring Scheldeveld.)

Dit beeld werd meesterlijk op doek gebracht door schilder Emiel Claus.

Oude prentkaart : Deurle Overzet „De Ratte“.
(Archief van de heemkring Scheldeveld.)

Onderweg hadden wij dapper doorgestapt, gansch ons Vlaamsch en Fransch familierepertoire luidkeels in koor zingende dat het in de reine lucht weergalmd. De boeren zaaiden, ploegden of spitten op hunne akkers, de wiesters schoven in rijen gehurkt op hunne knieën over de „stukken” en zij ook zongen, dikwijls op slepende toon, onder het uitrukken van 't ontkruid. In iederen boom kwinkeleerde een vogeltjen en in de wolken tierelieerde de leeuwerik boven ons hoofd.

Te Nevele werden wij meer en meer als groote menschen behandeld. De tantes Loveling namen ons mee op hunne wandelingen met den vrederechter Schatteman, zijne vrouw en den heer August De Deurwaerder, die een onafscheidbaar trio van deftige buitenburgers vormden. Mijnheer de juge, zooals men den vrederechter noemde, was een lange magere man met een profiel, die aan den dromedaris denken deed en met beenen en armen zoo lang dat hij er geenen weg mee kon. Het was een beschaafd, stil, wel opgevoed man, zeer verstandig in zijn gesprekken. Zijne vrouw was een vriendelijke, wel geconserveerde dame en de heer August De Deurwaerder, die reeds dan haar adoreteur was en, na Schatteman's overlijden met haar getrouwd is, was een rijke rentenier en grondeigenaar, bereisd en belezen, maar die zich te Nevele geheel en al gemummifieerd had. Het deftig drietal was overigens de kruim der intellectueelen van Nevele (19). In rijkdom stonden wellicht boven hen een paar oude dames, Madamken Blomme en Madame Minne, maar hunne geestesontwikkeling was beneden critiek en zij waren twee groote kwezels, die met de liberalen van 't dorp slechts de allernoodigste betrekkingen onderhielden. Met de drie jugen, zooals men het trio noemde, gingen de tantes Loveling van tijd tot tijd naar naburige dorpen wandelen. Men trad dikwijls de eene of andere landelijke herberg binnen, in de week, als de boeren er niet drinken, kaarten, rooken en vloeken. Op het bolplein speelde men dan soms uren aaneen met de Vlaamsche krulbol, die men langs de effen gestreken aarde laat rollen naar een houtene staak, niet regelrecht, maar met langen schier cirkelvormige zwaai. Men was in twee kampen verdeeld en de overwinning werd hardnekkig betwist.

Ook ging mensoms met de beide tantes eenvoudig wandelen zonder te bollen. Bij voorbeeld naar de dikke Meerelinde, eenen alouden boom, waarvan men de stam slechts met getienen, hand aan hand en uitgestrekte armen, kon omstrengelen. Ver over het omringende akkerland strekte die linde hare reusachtige takken uit. Haar stam was gebarsten en de barst was zoo wijd dat men in den hollen boom met ik weet niet hoeveel groote menschen en kinderen tegelijk kruipen kon. Daar binnen was het als eene ronde halfdonkere zaal, in wier midden een dikke scheut als een pilaar, een aanzienlijke boom op zich zelve, opschoot (20).

Onder den weg ging men een alleenstaande herberg voorbij met het be-
rijmde uithangbord :

In het Nieuwe Land van Nevel
Met zijnen witten gevel
Schenkt men heden voor iet
En morgen heel voor niet.

Of men trok naar den verren Kranepoel te Bellem, een tamelijk groot binnenwater. Het is veel meer dan een gewone vijver. Verscheidene be-
groeide eilandjes liggen in 't midden en men vaarde er met een schuitje naar toe. Ook kon men er aan den versten overkant, buiten het bereik van onbescheiden oogen, heerlijke baden gaan nemen. Op den rand van den Kranepoel stond eene boerenherberg, waar men op voorhand koffie met boterhammen kon bestellen. In den Kranepoel vond men eene zeldzame waterplant, de lobelia ambachta, waar een paar vroolijke familielegenden aan verbonden waren.

Of men wandelde naar Deurle in de dennebosschen met den houten windmolen uit de zestiende eeuw, die zijne wieken zwaaide op eenen met gele ginststruiken begroeyden heuvel, vanwaar men de torens van Gent en van talrijke omliggende dorpen kon tellen.

Een kleine herberg daarbij droeg den schalksen naam In de Kwezel. Maar de geestelijkheid had er eenen hekel aan en deed de K uitwisschen. Voortaan luidde het uithangbord gansch onnoozel : In de Wezel (21). In 't terugkeren stak men soms op de veerpont, aan de herberg De Ratte, de breede prachtige Leie over, waar de ontelbare grazende koeien, in 't voor- en in 't najaar, tweemaal 's jaars al loeiend, met groot watergespet, troepsgewijze overzwemmen, daar zij in de groote weide aan de overkant het goed seizoen nacht en dag doorbrengen. De beroemde schilder Emiel Claus heeft dat eenig schoon schouwspel op een zijner meest bekende doeken vereeuwigd. Aan de overzet riep men : Overe ! Overe ! (22). Maar wij wandelaars zwommen daar niet over. Eene vrouw of zelfs een knaapje kwam uit de herberg en bracht op de platte schuit het geheele gezelschap aan den tegenovergestelden oever in de heerlijke weide met de kronkelende Leie, kalm en statig er langs vloeiende. De witte, bruine en gevlekte koeien graasden overal waar men kijken kon, reigers vlogen in de lucht en in den achtergrond ontwaarde men de ronde punttorens en den grooten middegevel van het kasteel van Ooidonck, een der schilderachtigste en indrukwekkendste van België. In dien tijd was het nog veel schilderachtiger dan heden, want men liet het sedert lang vervallen. De eigenaarster, de oude barones Du Bois de Nevele betrok er maar eenige kamers in de zomer en verbleef meest te Gent in haar groot huis der Lammerstraat bij de Marcelisbrug op den hoogen oever der Schelde (23). Nu is Ooidonck's kesteel door nieuwe schat-

rijke eigenaars, de barons Kindt de Roodenbeke, prachtig hersteld en versplinternieuwd. Het is een Ooidonck geworden om er den Graaf van Vlaanderen en andere hooge gasten op schitterende jachtpartijen uit te noodigen ; maar het is niet meer het Ooidonck uit mijne jeugd dat in eenen roman van Walter Scott als het ware thuisbehoorde met zijne verwaarloosde tuinen en zijne prachtige warande van eiken en beuken.

AANTEKENINGEN

1. Paul Fredericq ziet het wat groots ; nooit is de bevolking er boven de 3.500 geweest.
In 1885 3.293 inw.
In 1910 3.320 inw.
In 1938 2.902 inw.
In 1976 2.655 inw. (Mondelinge mededeling van Mevr. Wouterghem, diensthoofd burgerlijke stand Nevele).
2. Zie blz. stamboom opgemaakt naar de gegevens van baron LOUIS FREDERICQ, *Notes sur la famille Fredericq-Beaucarne, 1940*, en getekend door G. Schaeck.
3. In dialect vertaald „Ja, wadde !” heeft die uitroep dezelfde gevoelswaarde.
4. Uit de bevolkingsregisters van 1866.
In de Kernemelkstr. 48 (nu de Van der Cruyssenstr.) woonden toen :
Vander Vennet, bijzondere.
Fredericq Marie ; naar Gent in 1871.
Mathilde, geb. 5 juli 1849, normaliste, naar Gent in 1868.
Louise, geb. 17 sept. 1850, normaliste, naar Gent in 1869.
(volgen nog 3 zonen).
5. Aldemar Camiel Van der Cruyssen, ° Nevele 1836 † Antwerpen 1926.
Zijn beknopte levensschets is verschenen in het *Land van Nevele-nummer van de Autotoerist, 13 april 1978*. Zie ook nr. 14.
6. In 1864 was Paul Fredericq leerling aan het gents ateneum. Hij behaalde er dat jaar de 1e prijs nederlands opstel in de *Concours général*, „een gezamenlijke prijskamp” zoals Paul Fredericq aanstipt, waaraan tien koninklijke atenea en een twintigtal collèges patron-

nés deelnamen. Het bekroonde opstel is duidelijk geïnspireerd door grootmoeders huis en tuin te Nevele. De integrale tekst verscheen in DISCAILLES E., *Histoire des Concours généraux, Brussel, 1882-1883*.

7. In de *Acten van overlijden 1870-1880* : Bernardus van Compostelle, overleden in 1878, oud 78 jaar.
8. Uit de bevolkingsregisters van 1866.
In de Langemunt 33 woonden toen :
Claeys Joannes, geb. 28 febr. 1813, voerman.
Claeys Marie, geb. 2 juni 1814, zijn zuster.
VIRGINIE LOVELING heeft die uitgebeeld in haar novelle *Jonggezellenlevens*, Aalst, z.d.
Grootmoeder Marie Comparé woonde toen in de Langemunt 30. Vroeger, tot 1846, betrok ze met haar drie dochters het huis 9 in de Langemunt, waar, in 1978, aan de voorgevel een mooie gedenkplaat voor de gezusters Loveling aangebracht werd.
9. *Hôtel de Picardie* is het gebouw waar nu de Europabank gevestigd is. *De Halve Maan* is nu in een garage omgebouwd op de Hooiaard. (Mondelinge mededeling van de hr. André Verbeke, Gent).
In de *Almanach en wegwijzer der Stad Gend 1803* vinden we reeds een vermelding van vrachtvervoer tussen Gent-Nevele : „Nevel en omliggende prochiën ; 's maendags en 's vrijdags, in 't Oud Pakhuys, Koornmerkt.”
In de *Almanach... van 1866* vinden we „K. (sic) Claeys, alle maendagen, woensdagen, vrijdagen ten 3 uer namiddag uit het hotel Wellington, Drapstraat, neemt ook vracht voor Landeghem, Zeveren, Vynckt, Vosselaere, Poesele, Poucques en Meigem”.
Wellicht heeft Paul Fredericq hier de standplaats van het vrachtvervoer verward met die van het diligentie vervoer, het Hôtel de Picardie.
De konservator van het Rietgaverstedemuseum, dhr. ANTOINE JANSSENS behandelde het vrachtvervoer Gent-Nevele van 1888 af in *Het Reizigers-, Vracht- en Postverkeer te Nevele*, in K.O.K., Deinze, XXVIII, 1961.
10. Cyriel Buysse heeft dat personage ook uitgebeeld in zijn novelle *Jan Tamboer* uit *In de Natuur*, 2e uitgave, p. 66-75, Bussum, 1919. Daar haalt Tamboer gekke fratsen uit met zijn blaaspijp en wordt na zijn dronkemanskuren hardhandig door zijn vrouw en dochters

aangepakt, hoewel ze in het dorp zeggen dat hij vrouw en kinderen mishandelt.

Dhr. Antoine Janssens verschafte ons nog volgende gegevens : Pieter Coghen, woonde in de herberg „In den Tamboer”, gelegen in de Langemunt 22, beroep schoenmaker en herbergier, bijnaam Pier Tamboer, ° Nevele 28 april 1831, † Nevele 11 mei 1918.

In *Nevele in oude prentkaarten* staat op nr. 13 de herberg met puntgevel „In den Tamboer” afgebeeld.

11. In haar novelle *Bazin Vincent*, verschenen in *Nederland, 1907, p. 3-15*, heeft Virginie Loveling een ander personage uitgebeeld : die is bekend voor haar bloemenperken en bij haar gaan de zusters Loveling een of ander boek voorlezen, wat ze sterk apprecieerde. Bazinne Vincent (1822-1895), weduwe Charles-Louis Almey, waarover Paul Fredericq spreekt, woonde in 1890 nog op het Marktpllein 10 te Nevele.
12. Door Virginie Loveling uitgebeeld onder het pseudoniem *Meester Neirinck*, in *Herinneringen, bijeengebracht en ingeleid door Antonin van Elslander*, p. 100-110, Hasselt, 1967.
Toen we aan de hand van administratieve bescheiden Meester Neirinck geïdentificeerd hebben in *Twee identificaties in Virginie Lovelings Herinneringen*, in *Confrontaties met Virginie Loveling, monografie II van de Heemkundige Kring Het Land van Nevele*, 1974, waren we nog onbekend met de tekst van Paul Fredericq.
13. Cyriel Buysse gaf een bundel novellen uit onder de titel *Typen*, Gent, 1925. We menen in dat werk geen specifieke nevelse typen te onderkennen, wel in andere bundels, o.a. *In de Natuur*.
14. *Moedertaal en Broedermin* is de eigenlijke naam van het genootschap. Het archief ervan berust in het Rietgaverstedemuseum, de verslagen lopen tot 1858.
Jozef Tessely (1827-1902) was geen gemeentesekretaris te Nevele, hij was „geheimschrijver van het arbureel”.
In 1849 werd door het nevels genootschap een „tooneelprijskamp” ingericht en de voorgedragen stukken werden in boekvorm uitgegeven : *Verzameling van Alleenspraken (ernstig en boertig vak) ingezonden ten letter- en tooneelkundige prijskamp, uitgeschreven door de maatschappij van Letter- en Tooneel oefening, Moedertaal en Broedermin, te Nevele, op den 28 oktober 1849. Gent*.
In *Mijne Herinneringen aan Conscience*, Antwerpen, 1904, heeft

Aldemar C. Van der Cruyssen eveneens de aktiviteit van *Moedertaal en Broedermin* belicht. Hier volgt zijn geestdriftig betoog :
„Tot dan toe was ik werkzaam geweest in mijn geboortedorp Nevele, in de omstreken van Gent, als hulponderwijzer bij de gemeenteschool.

Mijn vader was een der oude Rederijkers van vóór 1830.

Bij de herleving onzer Vlaamsche Letteren hadden die oude mannen vuur gevat en geholpen door eenige jongeren, eene maatschappij gesticht van letter- en tooneelkunde, onder kenspreuk : *Moedertaal en Broedermin*.

Er werd eene boekerij ingericht, waarin natuurlijk de werken van Conscience de eereplaats bekleedden.

Dit geschiedde in 1847.

Zulke maatschappijen ontstonden overigens in menigvuldige plaatsen.

Vlaanderen werd wakker !

Eene algemeene begeestering greep ons aan. Broederlijke samenkomsten hadden plaats en wij juichten bij de wedergeboorte van het Vlaamsche Vaderland.

Wij verslonden alles wat de Nederlandsche Letterkunde ons aanbod en spraken erover met geestdrift en uitgelatenheid.

Conscience's werken vooral brachten de geesten in vervoering. Zijn Leeuw van Vlaanderen deed aller harten ontvlammen en voor een niet zou men voorwaar in 't harnas springen.

Ten gevolge der lezing van dit heldendrama schreef ik, op veertienjarigen ouderdom een paar alleenspraken, die in ons midden niet weinig ophef maakten.

Dit waren voorzeker onrijpe vruchten ; doch de heer Tessely, die de secretaris en ook de ziel van het Genootschap was, droeg de stukken voor, en de ouderen juichten en jubelden. Zij waren trotsch op den jongen kerel en op hen zelve. Zij immers waren de eerste oorzaak van zoo een wonderbaar verschijnsel !

Er was veel waarheid in. Die mannen en vooral den heer Tessely zijn ik en zooveel anderen eeuwigen dank en erkentelijkheid verschuldigd.

Indien wij ooit iets geworden zijn, dan hebben wij het te wijten aan het bestaan dier Maatschappij.

Ik werd een geleerde en moest naar de Normaalschool : Ik zou onderwijzer worden.

Een paar jaren later, toen ik mijne studiën geëindigd had, kwam ik in mijn geboortedorp terug, waar ik als hulponderwijzer bij de gemeenteschool geplaatst werd.

Ik vond de Maatschappij van Letter- en Tooneelkunde in vollen bloei en nam deel aan hare werkzaamheden...

Ik nam ook deel aan de letter- en tooneelkundige prijskampen, die door vreemde genootschappen uitgeschreven werden, en had het geluk eenige malen bekroond te worden.

Intusschen maakten wij kennis en knoopten vriendschapsbetrekkingen aan met leden van andere maatschappijen, die tot de verschillende Vlaamsche gewesten des lands behoorden".

We geven dit lang citaat omdat het in tegenspraak is met de bewering van sommige critici, die het Nevele van de jaren 1850 afschilderen als een dorp zonder enig kultureel leven.

15. Wat geromanceerd en met sterk antiklerikale ondertoon, vertelt W.G.E. Walter (pseudoniem van Virginie Loveling) *In onze Vlaamsche Gewesten*, Gent, 1877, hoe de nevelse dorpsklerus de strijd aanbindt tegen het nevels letterkundig genootschap.

16. De laureaten zijn de twee jongere broers van Aldemar C. Van der Cruyssen : Jan-Frans en Adolf. Jan-Frans, geboren te Nevele in 1840, is kantonaal inspekteur geworden ; hij overleed te Deinze op 9 oktober 1881.

Te Tielt bestond er een „*aloude kamer van rhetorika, het Roosjen, ghebloeyt int wilde*, waarvan de jaarverslagen vanaf 1400 tot 1854 gepubliceerd zijn in het werk van ALFONS DE VLAMINCK, *Jaarboeken der aloude kamer van rhetorika, Gent, 1862*. (Schriftelijke mededeling van Mevr. Ingrid Verstaen vanwege de heemkundige kring De Roede van Tielt).

Te Tielt noch te Nevele is er een verslag voorhanden over die gebeurtenis. We kunnen ze situeren ongeveer 1864, want in een volgende bladzij haalt Paul Fredericq een feit aan uit 1864.

17. „Doomansstraat“ : door de autoweg E5 is die straat nu in twee gesplitst, een deel is nu Roomanstraat, het ander Industripark. Roomansstraat is gegeven naar het kasteel Rooman, dat er vlak bijligt en zo kon de gemeente Drongen zich ontdoen van een akelige benaming. Nochtans is „Doomanstraat“ een oud toponiem : in de XVIe eeuw is er te Baarle een bos „Den Doden Man“, waardoor de Dodemanstraat liep. Vroeger zou het de benaming Dotnest gehad hebben, „een bos waar men duizend varkens kon kweken“ heet het in een dokument uit 966. Die ligging wordt grondig besproken door VERHULST A., *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit*, Brussel, 1958.

18. „Ijzeren Eekskén" is ijzeren hekken, een tolbareel aan de grens van Nevele binnen. Dit werd aangetoond door VAN DEN ABEELE R., *De Vrijheid van Nevele* in *K.O.K. Deinze*, XVI, 1949, p. 160-161.

19. Zie J. VAN DE CASTEELE in *driemaandelijks berichtenblad van de heemkundige kring, Het Land van Nevele*
jrg. IV, afl. 1 : Adele Charlotte Fobe, de nevelse vriendin van Virginie Loveling, p. 35-52.
jrg. VI, afl. 2 : Het burgermeesterschap van Leonce Mulle de Terschueren, p. 46.
jrg. VI, afl. 4 : Het Rusthof te Vosselaere en zoals Cyriel Buysse het zag in Het Hofje, p. 181-216.

20. Wij vertalen een passus uit VAN HOOREBEKE A., *Notice historique sur la commune et l'église de Vosselaere*, Gent, 1845, p. 17. „Meerelinde, die reus heeft een basisomtrek van 9 m $\frac{3}{4}$; op manshoogte is dat nog meer dan 8 m. In 1794 hebben vandalen een opening in de boom gemaakt ; binnenin is er nu een lege ruimte met 4,80 m hoogte en een omtrek van 17 voet 3duim. In die holte zijn twee bomen gegroeid, of beter twee delen van de stam, die niet uitgehakt werden. Die twee bomen, waarvan de ene een diameter heeft van 4 $\frac{1}{2}$ voet en de andere 2 $\frac{1}{2}$ voet, hebben niet verhinderd dat op 7 sept. 1838 dertig personen terzelfdertijd in de holte van die kolos konden plaats vinden”.

21. Uit het *Jaarboek 1974-1975 van de Heemkring Scheldeveld*, p. 357 : „Welke inwoner kende vroeger het verhaal niet van diezelfde Frans De Cock, die de K moest wegschilderen van de herberg „In de Kwezel" te Deurle ? De eigenaar gaf hem de opdracht na een stille wenk van de pastoor. Groot was de verbazing van de eigenaar toen, enkele weken later, ook de W bezweken was, ditmaal niet in opdracht en hij voortaan „In den Ezel" herbergierde”.

22. Het doek van EMILE CLAUS, *Koeien doorwaden de Leie, 1899*, hangt in het Museum voor Schone Kunsten, Gent.

23. In 1785 huwt Jan-Karel-Adriaan della Faille, baron van Nevele, zijn nicht Marie-Louise-Joséphine du Bois. Het huwelijk was kinderloos en het domein Ooidonk komt in het bezit van de familie du Bois, later du Bois de Nevele, een adellijk geslacht waarvan nog afstammelingen leven. In 1864 werd Ooidonk verkocht aan de familie t'Kint de Roodenbeke.

J. VAN DE CASTEELE
Sint-Amansberg

HET ANTIEKE CHRISTUSBEELD

IN DE KERK VAN NEVELE

Sinds onheugelijke tijden hing aan de oostelijke gevel van het hoogkoor onder een nisje en geflankeerd door twee lantaarnen, een geschilderde Christus. De armen wijd uitgestrekt op de kruisbalk, handen en voeten vastgeslagen met drie grote spijkers, de lenden omgord en op het hoofd een doornenkroon.

Zo hadden vader en moeder hem gezien, voorheen ook grootvader en grootmoeder. Verder diende de Christus als zit- en nestplaats voor verschillende Nevelse vogelfamilies ; werd hij te vuil na veelvuldig gebruik, dan kwam de schilder en de „Lieve Here” - zoals men de Christus ter plaatse noemde -, kreeg weer een beurt. De laatste maal gebeurde dit in 1948. Niemand had er ook de minste aandacht voor dat onder de verflaag nog iets verborgen kon zijn. Te Nevele kende men hem zo en daarbij bleef het.

Tot de parochie op 16 april 1978 een nieuwe herder kreeg namelijk Z.E.H. André Cossijns. Na zijn plechtige aanstelling ging de nieuwe pastoor onmiddellijk op verkenning in en rond de kerk. Gekomen aan het Christusbeeld bekeek hij het aandachtig, betastte het en kwam tot de conclusie dat er een houten beeld onder de vele verflagen verborgen zat. Tijdens een gesprek dat de nieuwe pastoor voerde met de steller van deze bijdrage kwam het houten beeld ter sprake. Ikzelf kon het eerlijk gezegd niet geloven, trok op onderzoek en moest tot mijn grote verbazing pastoor Cossijns gelijk geven : Nevele-kerk bezat een houten Christusbeeld. De pastoor stond er op dat het beeld in zijn oorspronkelijke toestand zou hersteld worden. Mijn opmerking was dat het beeld - eens gereinigd - zou moeten in de kerk opgehangen worden, want een houten beeld zonder verfbescherming blootstellen aan weer en wind was niet verantwoord. De Christus zou van de verf ontdaan worden en achteraan in de kerk worden geplaatst waar het missiekruis, dat in gips is gemaakt, hing. Dit gipsen kruis zou dan buiten gebracht worden onder de nis tussen de twee lantarnen.

Half september werd het Christusbeeld van de kruisbalk gehaald en overgebracht naar mijn werkplaats. Na het opnemen van de foto's startte het onderzoek.

Uit de rugzijde werden twee monsters hout genomen en bestudeerd. Het kruis bleek uit linden hout (Tiliaceae) te zijn. De houtmonsters vertoonden gangen van de kleine doodsklopper, ook boor- of klopper.

genoemd „*Anobium en xestobium*“. Deze kever boort naast elkaar zeer kleine gangen in het hout.

Verder kwamen er zeven lagen verf aan het licht, waarvan de onderste laag, dus de achtste, een donkerbruine harde harslaag was, wat me deed vermoeden dat het beeld eertijds een beschermlaag in hars moest gekregen hebben.

Het beeld heeft de volgende afmetingen ; van hoofd tot voeten is het 1,80 m lang en van voeten tot aan de handen is het 2,25 m, de breedte van de gespreide armen bedraagt 1,35 m, de dikte schommelt tussen 27 en 30 cm, de omtrek is 98 cm, het totale gewicht bedraagt 70 kg. Met een dikke verfbijter werd laag na laag afgehaald en dit ging zo voort tot het oorspronkelijk hout was bereikt. Dit werk duurde een hele week, beetje bij beetje kwam het hout te voorschijn. Een amateur-kunstschilder J. Dufour uit Nevele, was zo gefascineerd door dit alles dat ook hij gewoon zijn deel verf verwijderde omdat hij graag het fijne beeldhouwwerk wou zien te voorschijn komen.

Eens de verf weg kreeg de harslaag een beurt, met terpentijn, zo kreeg het linden hout zijn oorspronkelijke kleur terug.

Nu begon de fijne afwerking. Het hoofd rustend op de rechterarm getuigt van een waar vakmanschap van de beeldhouwer ; het opgetrokken bovenlichaam, waar elke ribbe zich nu aftekent geeft aan het beeld samen met de strak gespannen armen een diep menselijke allure. Nu kwamen ook nog andere zaken aan het licht. Het beeld, gehouwen uit een lindestam, vertoonde twee krimpbarsten die schuin vanaf het hoofd tot aan het onderlichaam naast elkander lopen. De ene krimpbarst had een breedte van 2,5 cm, de andere was 8 mm. Beide barsten waren opgevuld met kersenhout, vastgespijkerd met oude gesmede vuurspijkers. De helft van de rechterarm, de rechterhand en de rechervoet zijn vernieuwd met jong notenhout dat is vastgehecht met mechanische spijkers en schroeven, terwijl de linkerarm, in zijn oorspronkelijke staat, verbonden is met een pen-en-gatverbinding. De linkerzijde van het hoofd, van de hals en van het bovenlichaam vertonen honderden gangen van de klopkever. Andere kleinere beschadigingen waren met stopverf opgevuld, die ook moest verwijderd worden wilde men een mooie kleur bekomen. De herstelde delen vertoonden slechts drie lagen verf, namelijk een grondlaag en twee deklagen. Het hoofd was afgedekt met een loden plaat, vastgespijkerd met mechanische spijkers. Na de verwijdering van die plaat bleek het hout van het hoofd in staat van verrotting te zijn, op sommige plaatsen bereikte zij zelfs een diepte van 5 à 6 cm. Al deze rotte delen werden weggesneden en aangevuld met nieuw hout dat ingelijmd werd. De kleinere stukjes werden opgevuld met vloeibaar hout. Vervolgens kreeg het beeld een laag natuurkleurige houtbescherming

en werd afgedekt met twee lagen vloeibare zuivere boenwas op basis van hars en terpentijn. Zo kreeg de Christus van de kerk van Nevele een schone warme antieke tint.

Na opnemen van foto's werd het beeld op zijn plaats opgehangen en aan de kruisbalk bevestigd achteraan in de kerk.

Tijdens de bewerking bleek het duidelijk dat het beeld een paar eeuwen oud kon zijn. Waarschijnlijk is het beeld eerst in zijn natuurlijk hout geweest en was het beschermd met een laag hars. Toen er na jaren krimpbarsten optraden en verschillende delen kevergangen vertoonden, werd de Christus overschilderd. Het opvullen van de barsten met hout moet zeker in de vorige eeuw gebeurd zijn, aangezien de spieën bevestigd zijn met vuurnagels. De herstellingen aan de rechterarm, hand en voet moeten gebeurd zijn na de beschadiging opgelopen tijdens de vernieling van de kerk in 1918. De kleinere beschadiging van 1940 was met stopverf gedicht. Dit moet tijdens de laatste schilderbeurt in 1948 gebeurd zijn.

Tijdens de restauratie van het beeld heb ik me dikwijls afgevraagd wie de beeldhouwer toch kon zijn. Eerst ging ik zoeken in de *Geschiedenis van Nevele*, door De Potter en Broeckaert, en inderdaad op blz. 79 vermelden ze de aankoop van een Christus.

De kerkrekeningen van 1732-33 (*) vermelden „*item betaelt aen Jan de Gré meester beeldhouwer de somme van seven ponden thien schellingen ende twee grooten over het snijden van eenen Christus*”.

Uit dit stuk vernemen we de naam van de beeldsnijder en het jaar van aankoop.

Alle pogingen om iets meer over deze beeldhouwer te vernemen zijn tot nog toe vruchteloos gebleven.

Eerst werd er navraag gedaan in het Stadsarchief te Gent (schrijven 8.1.1979), echter zonder resultaat. Vervolgens kwam het *Documentatiecentrum voor geschiedenis* van de Heemkundige Kring De Oost Oudburg aan de beurt, maar ook hier kon Dr. M. Gysseling (18.1.1979) ook niets positiefs meedelen (18.1.1979). Daarna werd de Centrale Bibliotheek van de Rijksuniversiteit van Gent aangesproken (25.1.1979). Dr. Greta Milis-Proost kon ook geen inlichtingen verstrekken na de lijsten van de schilders en beeldhouwers van Gent doorlopen te hebben, ook opzoekingen in verschillende oude werken bleven zonder resultaat.

(*) Archieven van de Oostvlaamse Kerkfabrieken, Oud Regime, dl. II, 1969, nr. 92, Nevelse Kerkrekeningen, blz. 32.

Vragen aan het Museum voor Schone Kunsten te Gent (25.1.1979) te Antwerpen (8.2.1979) en te Brussel (afdeling oude kunst) (12.2.1979) konden spijtig genoeg geen klaarheid in de zaak brengen. Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (19.2.1979) vermeldde wel de naam van *De Gree Pieter Jan Balthazar* (1751-1789), maar deze heeft met het beeld van Nevele niets te maken.

Ook de Koninklijke Bibliotheek (27.2.1979) werd aangeschreven maar ook Jan de Gré bleek onvindbaar.

Ondertussen had ik een kunstkenner aangeschreven, namelijk de Z.E. Heer Pastoor J. Van den Heuvel. Uit zijn brief citeer ik volgende passage.

„De naam De Gré schijnt op Frankrijk te wijzen, of op een beeldhouwer uit Frankrijk afkomstig die in onze streken kwam wonen. Het beeld zelf toont een beeldsnijder die bij ons in Vlaanderen zijn kunst heeft geleerd, zeer mannelijk van anatomie, flinke bouw van het lichaam, detaillering van borstkas, knieën, voeten en een zeer schoon hoofd waarin meer ligt dan uiterlijke waardigheid maar waarin de ziel van Kristus' berusting na lijden, goddelijkheid na de dood, nadenken over de verlossing, in steekt.

Vergelijkt eens de Kristus, verzezen, uit O.-L.-Vrouwenkerk van Ninove gemaakt door Th. Verhaegen in 1736.

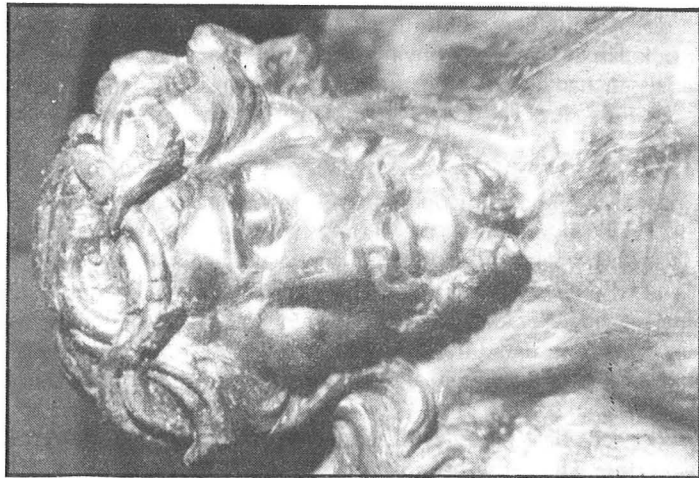
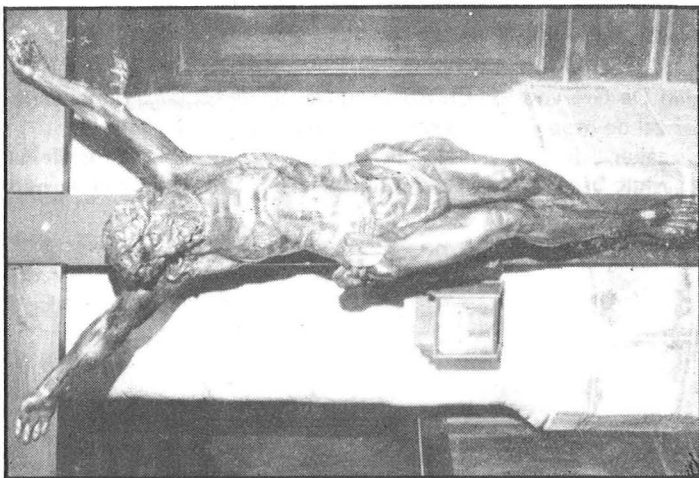
Het beeld van Nevele zal het halen bij dit voorgenoemde door zijn diepe uitdrukking en goede anatomie, zodat hier denkelijk een zelfde leermeester in het spel is”.

Zal Jan De Gré voor de Christus van Nevele de eeuwige onbekende blijven of zal de loop der jaren een oplossing brengen ?

Iets is zeker : de kerk van Nevele bezit een prachtige Christus die na een wijs besluit van Pastoor Cossijns in zijn oorspronkelijke staat hersteld werd.

A. JANSSENS

Nevele, palmzondag 1979

Het Christusbeeld van Nevele na de restauratie. (Fotoarchief „Rietgaverstede”, Nevele.)

VOLKSGELOOF IN EN OM DE HOEVEN IN HET LAND VAN NEVELE

De Lagen in het volksgeloof (1)

Onder volksgeloof wordt algemeen verstaan : het geloof van het volk in bovennatuurlijk geachte machten, voorzover deze machten niet worden verklaard door de kerkelijke godsdienst.

In dit volksgeloof kunnen verscheidene lagen onderscheiden worden. De mens heeft van nature angst en vrees voor krachten die oneindig veel sterker zijn dan hijzelf. Denken we maar aan de angst en het ontzag voor donder, bliksem, storm, vuur en andere natuurelementen. Deze menselijke gevoelens noemen we de *natuurlijke laag* in het volksgeloof. Veel van de huidige religieuze en bijgelovige praktijken en opvattingen gaan terug op en zijn gegroeid uit vroegere *heidense resten*. De kerk heeft bij de kerstening van onze voorouders hun heidense gebruiken niet brutaal afgeschaft of verboden maar geprobeerd ze aan te passen aan en om te buigen in christelijke gebruiken en opvattingen. Zo heeft de kerk de viering van het kerstfeest geplaatst in de periode dat de Germanen hun joelfeest (winterwende) vierden. Ook uiterlijke heidense uitingen werden aan het christendom aangepast en overgenomen. De Kelten en Germanen gebruikten op hun huizen een aantal symbolen als schuts- of afweertekens. Enkele van die symbolen, o.m. de swastika of het hakenkruis, de bijl en de hamer hadden min of meer de vorm van een kruis. Zo konden de eerste monniken zonder veel weerstand het christelijk kruis als teken van geloof en vroomheid in de plaats van de kruisvormige afweer- en beschermingstekens brengen. De kruisen (zonder beeld) die we nu nog op hoeven aantreffen zijn dus niet altijd als een teken van vroomheid of geloof op te vatten. Bepaalde elementen uit het christendom zelf werden ook vaak door onze voorouders verkeerd geïnterpreteerd. Zo beschouwden zij dwaallichten als zieltjes van ongedoopte kinderen of schreven zij aan het wijwater een magische kracht toe.

De boer en zijn omgeving

Het huidige Land van Nevele bestaat hoofdzakelijk uit schrale zandgrond in de gemeenten Merendree, Hansbeke en Lotenhulle (2).

Deze zandgronden houden moeilijk water op, moeten zwaar bemest worden en zijn dus weinig geschikt voor landbouw. De boer moest er hard werken voor een bescheiden inkomen. De zandleemgronden en kouters in Nevele, Landegem, Vosselare en Poesele daarentegen zijn beter en maakten het de boeren iets gemakkelijker. Toch was het voor

Fig. 1-

onze voorouders duidelijk dat ze met hard werken alleen de vruchtbaarheid van het land niet konden verhogen.

Ze moesten magische krachten te hulp roepen om de vruchtbaarheid van land en dieren te bevorderen, maar ook om huis en erf te beschermen tegen allerlei boze, onbekende krachten. Deze magische krachten werden afgebeeld in *vruchtbaarheids-* en *schutssymbolen*. Zo'n symbool is een werkelijkheid die samenvalt met een andere werkelijkheid en deze zichtbaar voorstelt (3).

Door het nauwe contact dat zij hadden met hun omgeving, met de aarde en andere natuurelementen onderscheidde onze voorouders twee duidelijk gescheiden ruimtes. De *ruimte buiten het huis* was voor hen gevaarlijk en onbekend, daar hadden ze weinig of geen vat op, tegen die ruimte moesten zij zich beschermen door allerlei symbolen. In de *ruimte binnen het huis* voelden zij zich veilig en thuis. Het huis was zelf naast de bedehuizen een voorname religieuze plaats en de haard was het centrum van dit huis en van de familie (4).

De gevaarlijkste plaatsen aan en in een huis waren dus die openingen die een verbinding vormden tussen de veilige ruimte binnen het huis en de onbekende ruimte buiten.

Het hof en zijn beschermings- en schutssymbolen (5)

Tussen twee *linden* betreden we het erf. Een linde is een bescherming tegen boze geesten en in die linde wonen goede geesten. Zelfs na het vellen van de boom bleven de boomgeesten in het hout verder leven. Opvallend is dat nu nog zo vaak aan een linde een Mariakapelletje hangt. Zeker is dit een christelijke adaptatie van dit heidens geloof in de goede boomgeesten.

Vaak plantten de boeren bij de geboorte van een kind een *geboorteboom*. De nageboorte werd bij het planten van de boom aan zijn wortels gelegd, omdat zo de hele persoonlijkheid van het kind in die boom overging.

Tussen de linden bij de ingang hangt een *hekken*. Hekken zelf zijn met schuts- of vruchtbaarheidssymbolen versierd. Enkele van die symbolen treffen we in onze streek - soms minder duidelijk - op oude en moderne hekkens aan (3).

In de versiering van een hekken is heel vaak het *odal*-symbool verwerkt (zie fig. 1). Het stelt de jaarlijkse loop van de zon voor, het dagelijks klimmen van de zon tot 21 juni en het weer dalen tot 22 december. Deze kosmische regelmaat was de boer zeker opgevallen ; hij richtte er zijn arbeid naar, hij leefde vergroeid met de seizoenen. Het *odal*-symbool betekende voor de Germanen bescherming van huis en hof.

Naast het *odal*-symbool vinden we ook vaak het *ing*-symbool. Het oor-

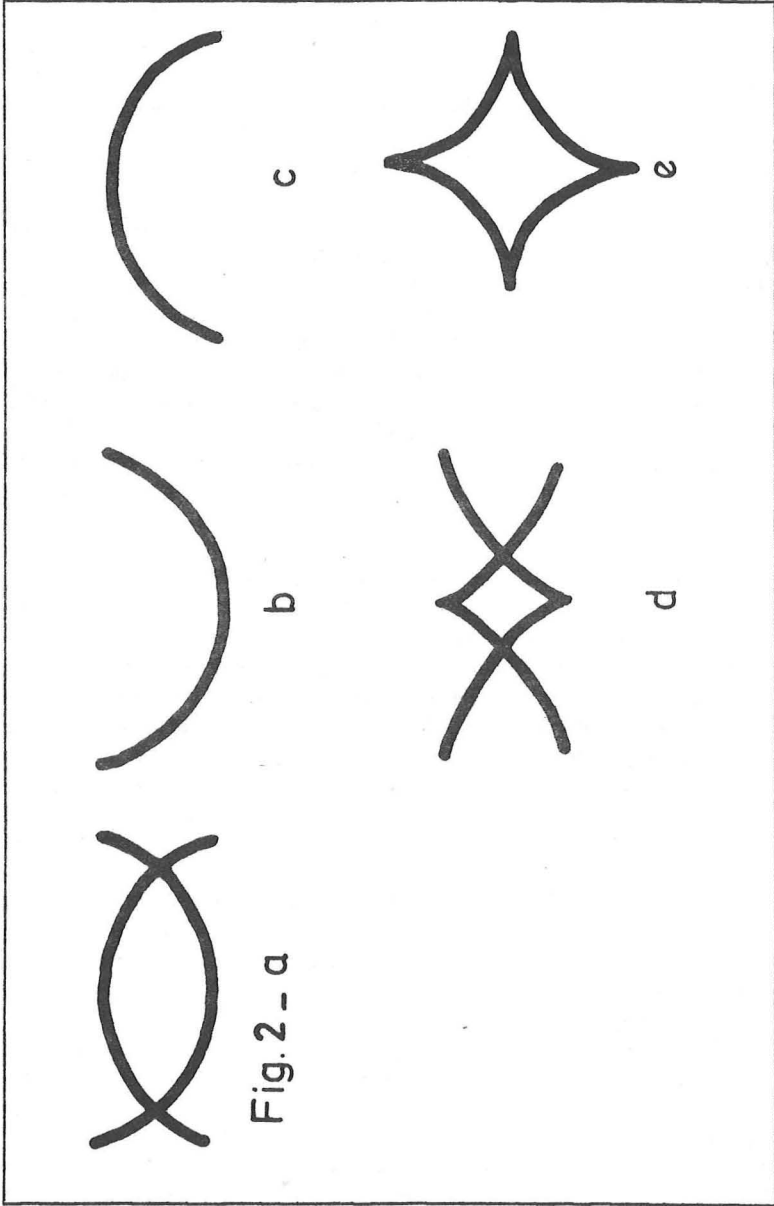

Fig. 2 - a

spronkelijke *ing*-symbool (fig. 2 a) is ontstaan uit de verbinding tussen het teken voor de vrouwelijke aarde (fig. 2 b) en het teken voor de mannelijke hemel (fig. 2 c). In de loop der eeuwen is het symbool vereenvoudigd (fig. 2 d) en tenslotte geëvolueerd tot een ruit (fig. 2 e). *Odal* en *ing* waren oorspronkelijk runetekens.

Dikwijls is het *ing*-symbool samengevoegd met het teken van de kruiselings geploegde aarde (fig. 3). Alleen een goed geploegde akker was voldoende vruchtbaar. In onze streek vinden we dit symbool minder vaak op hekkens dan het *odal*-symbool. Nochtans lenen moderne materialen, zoals gevlochten ijzerdraad, zich gemakkelijk tot de voorstelling van de geploegde aarde.

De ijzeren staven van het hekken zelf lopen meestal uit op een punt bovenaan. Eigenlijk had die oorspronkelijk de vorm van een lelie, symbool van leven, geboorte en wederopstanding. De lelie wordt dan in verband gebracht met de lisbloem en de Egyptische lotus, symbool van het ontstaan van het leven uit het water.

Soms is die lelie of lisbloem onherkenbaar vereenvoudigd en vervormd. Het erf zelf is meestal omheind met een levende *haag*. Was het een beukenhaag dan had die beuk reeds een beschermende kracht.

Anders plantte men in de haag een vlier die dan de beschermende functie uitoefende.

De openingen aan het woonhuis en stallen waren ook zwakke plekken en moesten speciaal beschut worden.

Reeds bij de Romeinen moest de *deuringang* tegen allerlei boze geesten beschermd worden. Wanneer iemand bij het binnen- of buitengaan aan de drempel struikelde was dit voor de Romeinen een teken van naderend ongeluk. Ook onze voorouders dachten dat boze geesten onder de dorpel huisden, die dan ook met uiterste zorg moest behandeld worden. De deur mocht niet dichtgeklapt worden, men mocht geen hout klieven op de dorpel en het was ook niet geoorloofd er water over te gieten. Het is bekend dat de Kelten in de funderingen van hun huis een bouwoffer (meestal een dier) begroeven om de goden gunstig te stemmen. Later ontstond bij de christenen het gebruik om bij het binnen- of buitengaan van een huis een kruisteken te maken, liefst met wijwater.

Een dertigtal jaar geleden werd nog onder de dorpel van een nieuw huis, ook bij diepgelovigen, een nagel van de paaskaars gemetseld om het huis te beschermen. Het gebruik om boven een huis- of staldeur een palmtakje als bescherming te steken leeft nu nog voort.

In onze streek wordt af en toe nog boven de staldeur een kruis gekalkt, dat teruggaat op een heidens schutssymbool. Werd een deur door geesten van buitenaf belegerd dan volstond het een schedel van een dier boven de deur te hangen. Op schilderijen van Bruegel vinden we boven

Fig. 3 -

de deur een schedel van een paard. Bij gebrek aan een paardeschedel volstond ook een hoefijzer. De kalken kruisen boven een deur gaan ook terug op die oude heidense gebruiken waaraan nochtans het element christelijk geloof moet worden toegevoegd. We halen hier het besluit van F. Nackaerts (4) aan over het gebruik van het kruis als huisschuts : „Hier wordt het kruis vooral als symbool van afweer en bescherming gebruikt, wat wellicht een van de redenen is, waarom het kruisbeeld (kruis met Kristus) tot dat doel niet werd gebruikt”.

Heel wat later werd dan boven de huisingang een Christusmonogram (I.H.S.), een kruisbeeld of een heiligenbeeldje, meestal in een nis, aangebracht. Bij deze laatste gebruiken mag zeker de vroomheid van onze voorouders niet uit het oog verloren worden.

Vensterluiken beschermen ook de binnenruimte van het huis tegen de dreigende buitenruimte. Volledige luiken hebben meestal een opening om wat licht binnen te laten vallen. Om deze opening tegen boze geesten te beschermen had ze de vorm van een hart of een andere figuur. Ook het hart in WC-deuren is een afweerteken.

Het *keldergat* was niet alleen versterkt met ijzeren of houten staven tegen inbraak, maar vaak plantte de bewoner een vlier naast het keldergat. Zelfs zijn er buiten ons gebied keldergaten bekend die beschermd zijn met een kalken kruis en een vlierstruik.

Vanzelfsprekend is op de *nok* van het dak de *schoorsteen* een heel zwakke plek. In vroegere tijden hebben de bewoners op hun daken silhouetten van gestileerde dieren als heilbrengende tekens geplaatst. Een van de oudste tekens is het gestileerde *paard*. Het paard wordt in verband gebracht met de Germaanse paardenverering. De Germaanse oppergod Wodan is de zwerfende jager die met zijn schimmel Sleypnir van hoeve tot hoeve trekt. Wodan is de wilde jager, de windmaker, de storm, de god der goden en de god van de vruchtbaarheid. Om Wodan gunstig te stemmen werden in de haard hooispijzen geofferd. Er is maar weinig verbeelding nodig om hier de christelijke aanpassing van Sinterklaas met zijn wit paard terug te vinden. Meteen weten we ook waarom de kinderen rond het Sinterklaasfeest hooi, raapjes of worteltjes bij de kachel leggen voor het paard van Sinterklaas.

Een tweede vaak voorkomend silhouet is de *haan*, meestal als windwijzer op hoeven. De haan is het symbool van de waakzaamheid en hij stelt ook de bliksem voor. Hij splijt onweerswolken, zuivert de lucht en roept dus klaar weer te voorschijn. Het gekraai van de haan verdrijft de nachtelijke duisternis, dan wordt de macht van de donkere hel gebroken. In Friesland komt op daken van hoeven de *zwaan* vaak als beschermend teken voor. In Vlaanderen werd dit teken vaak als uithangbord gebruikt aan winkels en cafés. Nu nog heten sommige herbergen „De Zwaan”.

Op de nok van het dak plantten onze voorouders een vetplant, die naar gelang van de streek *huislook*, *drudenvoet* of *donderbaard* (Lat. *semper-vivum*) heet. De donderbaard beschermt tegen donder en bliksem. Eigenlijk was die plant op strodaken zeer functioneel.

Waar de schoven op de nok in mekaar waren geschoven was het moeilijk die verbinding waterdicht te sluiten. Daarom werd op de nok de donderbaard geplant, die zich stevig vastwortelt in de leem waarmee de nok werd dicht gestreken... en meteen was die vetplant een bescherming tegen de donder.

De heiligste plaats van het huis was de *haard*. Maar ook de haard staat door de schouw in rechtstreekse verbinding met de dreigende buitenwereld.

Aan de haard kregen de afgestorvenen hun ereplaats, hier konden de levenden contact krijgen met hun voorouders. Het is zeker niet toevallig dat we nu nog op de schouwmantel foto's zien staan van afgestorven familieleden, tussen heiligenbeelden.

Misschien zijn ook die heiligenbeelden een christelijke bescherming tegen het onbekende. Aan heiligen worden soms brandende kaarsen geofferd. Het is duidelijk dat heidens bijgeloof en christelijk geloof heel sterk door mekaar vervlochten zijn, vooral dan bij de heiligste plaats van het oude boerenhuis.

Die haard is zo ongeveer de enige herinnering aan onze oude boerenwoning die ons prefabtijdperk heeft overleefd. Of ook die goede geesten zich aan onze moderne open haarden thuis voelen valt wel te betwijfelen.

Jan LUYSSAERT
Merendree

Noten

- (1) Voor dit hoofdstuk lieten we ons vooral inspireren door het artikel van F. NACKAERTS, *Oud en blijvend erfgoed*, in *Ons Heem*, jg. 27, nr. 4, blz. 151-153.
- (2) G. SCHAECK, *Bodemkundige schets van „Het Land van Nevele“*, in *Berichtenblad van de heemkundige kring „Het Land van Nevele“*, jg. 1, afl. 1-2, blz. 4-8.
- (3) J. VAN HINTE, *Oude symbolen op hekken*, in *Ons Heem*, jg. 28, blz. 37-43.
- (4) F. NACKAERTS, *Het kruis als huisbescherming*, in *Ons Heem*, jg. 22, blz. 1-9.
- (5) Voor dit hoofdstuk maakten we gebruik van het baanbrekend werk van Cl. TREFOIS, *Ontwikkelingsgeschiedenis van onze landelijke architectuur*, Antwerpen 1950.

AANVAL BIJ VINKT

N.v.d.r. :

Het is wel iedereen bekend dat de propaganda door het Derde Rijk op grote schaal werd gehanteerd. Ervaren verslaggevers werden in de zogeheten „Propagandakompanies“ samengebracht en vergezelden de strijdende troepen. Het spreekt vanzelf dat hun produkten - zoals alle propaganda trouwens - met de nodige kritische omzichtigheid moet worden gelezen. Toch verschaffen deze artikels en foto's dikwijls inlichtingen die men anders moeilijk zou kunnen terugvinden, zoals bijv. details over de plaatselijke weersomstandigheden.

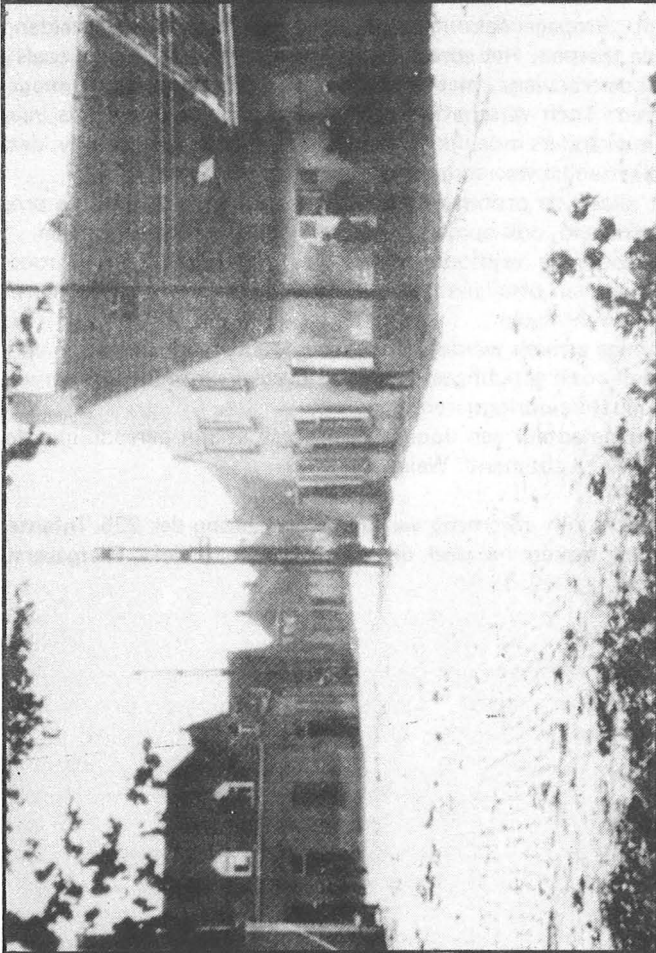
Niet alleen de professionele „Kriegsberichter“ werd bij de propaganda ingeschakeld, ook op de troepen zelf werd een beroep gedaan.

Van zodra de veldtocht in het Westen beëindigd was, stroomden de verslagen van officieren en manschappen binnen op het „Oberkommando der Wehrmacht“.

Sommige artikels werden gepubliceerd, andere belandden in de mappen, werden nooit gepubliceerd en gingen veelal verloren in de verwoestingen van de latere oorlogsjaren.

Tenzij de auteur een doorslag bewaarde in zijn persoonlijke documenten zoals „Leutenant“ Weise...

De foto's zijn afkomstig van de verbroedering der 225. Infanterie Division en maken nu deel uit van het fotoarchief „Rietgaverstede“ te Nevele.

De verkenners hebben het kruispunt te Vinkt bereikt.

Een mitrailleurcompagnie trekt door Vinkt, komt uit de richting van het kruispunt en begeeft zich naar het klooster. Bemerkt de 2 zware mitrailleurs type M.G. '08. Deze stukken dateren nog uit de eerste wereldoorlog.

Over de zonbeschenen steenweg marcheren wij naar voor. Amper tien minuten geleden bracht de aanval het 1ste bataljon over het „Lyskanal“.

Met veel bochten kronkelt de straat een dorp binnen. Daar is alles rustig. Enkel opzij van ons ratelen mitrailleurs en knetteren gewerschoten in de verte. Over ons heen huilen enkele granaten naar het kanaal om in te slaan op de oversteekplaatsen die wij zopas verlaten hebben. Arme kameraden, denken wij. Plots, heel dichtbij, de nijdig zweepende knal van gewerschoten. Automatisch beginnen wij te rennen. Daar, in dat huis, brult een kameraad. Een handgranaat vliegt in een boog door de lucht en barst krakend tegen de muur. En zie, eerst komt er één, dan drie en uiteindelijk een ganse groep Belgen naar buiten, de handen in de lucht. Ze zijn blij omdat we hun niets doen : „Monsieur, ich wissen wo noch viele sind“, zegt een van de Belgen, vol vreugde omdat hij er heelhuids vanaf is gekomen. Met verschillende onderofficieren en manschappen ga ik in de richting die hij ons heeft aangeduid. Ha, ginds vooraan worden de kaki uniformen reeds duidelijk zichtbaar. Wij roepen en schreeuwen luidkeels. Aarzelend staan 10 tot 15 man recht, maar daarachter moeten er ongetwijfeld nog velen weggedoken in hun putten zitten. Plots een schot : getroffen zinkt een van onze onderofficieren in mekaar. Wij schieten terug en kijk, al meteens komen zowat 200 man uit hun schutterskuilen te voorschijn om naar ons toe te lopen, met hoog opgestoken armen. Lachend kijken wij mekaar aan. Ook onze onderofficier staat weer rechtop : hij heeft slechts een steekschot in de borst gekregen en zegt dat hij enkel een soort drukking gewaar wordt. Ja, die dag doet alles vergeten ; wij slaan geen acht op onze wonden, onze kapotte voeten, de honger en de dorst want wij hebben slechts één doel voor ogen nl. voorwaarts geraken zo ver het maar gaat ! De stoet gevangenen, die intussen tot een 400 man is aangegroeid, stuur ik naar achter onder begeleiding van 3 man. Meer kan ik echt niet missen want mijn groepje van de Maschinengewehr-Kompanie is hooguit nog 20 man sterk.

Hijgend trekken mijn mannen hun mitrailleurzekarren voort. Het is een erg zware last maar we kunnen ze nog nodig hebben, daar we nog steeds met plotse tegenstand moeten rekening houden.

Vóór ons zien wij op de steenweg twee, nee drie gesneuvelde Belgen liggen. Wat heeft dat te betekenen ? Zijn onze kameraden hier dan toch al voorbijgekomen ? Onze manier van doen wordt nonchalanter. En plots een vreugdeschreeuw uit 20 hese kelen : aan een wegwakruising, op een weide, zitten ongeveer 300 Belgen onder bewaking van een luitenant en

10 man van onze fuselierskompagnie. Overal lachende gezichten. Ze hebben een nog vurende batterij van de Belgen bestormd en de kanonniers gevangen genomen. Ja, wat gebeurde er toch allemaal vandaag ? Dat was nu werkelijk oorlog zoals we het niet eens hadden durven dromen. Maar wat nu ? Twee Duitse officieren kijken mekaar vragend aan. Daar horen wij opnieuw boven ons het razend joelen van projektielen onderweg naar de oversteekplaatsen aan het kanaal. Het is een verschrikkelijke beschieting en wij vermoeden dat wij afgesneden zijn van onze kameraden die nog op de overkant wachten om over te steken. Wat nu gedaan ? In de verte, op zowat 3 kilometer afstand, zie ik de toren van het kleine dorp Vinkt. Zou ik nog tot ginder doorstoten ? Ik weet dat er veel kans is dat ik daar dan alleen zal zitten met mijn 20 man vermits de anderen maar aan oprukken kunnen denken eens het bombardement heeft opgehouden. Maar dan haalt onze veroveringsdrang de bovenhand en hebben wij het gevoel dat, hoe verder wij thans geraken, des te beter het zal aflopen.

Leeg en verlaten ligt de steenweg naar Vinkt vóór ons. Geen vijand te bespeuren. Daar mijn mensen doodmoe zijn, laat ik de mitrailleurshutters met hun wapens en munitie plaats nemen op twee buitgemaakte kamions en terwijl een groep wielrijders en twee motorrijders als voorhoede fungeren, rijden wij er op los. Wij voelen ons de koning te rijk... tot de spits van onze wielrijderstroep Vinkt bereikt. Zodra ze aan de eerste huizen komen, zien we hoe ze al meteens bliksemsnel in de gracht dekking zoeken. En bij de dorpsingang wordt een grauwe koepel zichtbaar die langzaam vooruitschuift. „Panzer von vorn“ kan ik nog brullen terwijl iedereen als het ware verstijfd staat van schrik. Twee, drie seconden duurt de verlamming maar dan springen, glijden, rollen de manschappen van de kamions om weg te duiken. Ginds in de verte zien we plots een rookwolkje en praktisch terzelfdertijd bliksemt aan de radiator van onze ene kamion een helle lichtflits terwijl de kabiene van de chauffeur als een kartonnen doos wordt weggeblazen. De schrik slaat ons door lijf en leden en halfgek van angst razen wij een eind terug. In een korenveld verzamel ik mijn mannen. We zijn nog met zijn twaalven : drie geweren, negen pistolen en mijn machinepistool zijn onze enige wapens. De zware mitrailleurs liggen immers nog op de vrachtwagen en vooraan moeten ook nog kameraden liggen. We moeten ze halen, en dus beslis ik maar een aanval op de dorpsingang te doen.

Zeer ver uit mekaar gaan wij in tirailleur naar voor, dekking zoekend in de korenvelden. Meer en meer naderen we de huizen. Opeens wordt geschoten uit een woning die iets meer naar voor langs de straat staat en

schreeuwend en tierend beginnen wij te lopen. Ik vuur als bezeten met mijn handmitrailleur. Ja, daar zijn ze ! Er geven er zich een paar over doch als ze bemerken met hoevelen we maar zijn, rennen sommige Belgen weg naar andere huizen en wij kunnen niets doen, want onze pistolen reiken zo ver niet. Een van mijn estafetten springt reeds op een fiets om de vluchtters in te halen : wat zal dat nu worden ? Hij haalt de Belgische soldaten in, springt er voor en houdt ze het pistool vóór de neus. De voorsten blijven staan, maar de achtersten springen opzij om te ontkomen. Daar horen wij reeds het pistool knallen, vijf schoten achtereen en dan wordt onze man zelf neergeschoten zonder dat wij kunnen tussenkomen, want wij zien het slechts van in de verte gebeuren. Maar nu lopen we storm, razend van woede en vreselijk opgewonden : nog 100 meter en daar veegt een mitrailleurshalvo boven onze koppen, gelukkig iets te hoog, maar reeds springen we naar binnen in de eerste huizen. Een moordend vuur van mitrailleurs en geweren ontbrandt. Ik geef bevel tot ingraven en tot het uitbouwen van de huizen als steunpunten. Twee buitgemaakte lichte machinegeweren komen ons goed van pas. Van op de zolder kan ik neerkijken op de huizenrij. Daar ! Bliksemsnel trek ik het hoofd naar binnen terwijl op hetzelfde moment door het kleine venster een stoot machinegeweevuur naar binnen klettert zodat mij horen en zien vergaat. Juist op tijd had ik het schietgat bemerkt van waaruit dit wapen op mij werd gericht ! Vanuit een ander dakvenster schiet ik naar dit schietgat mijn machinepistool leeg doch tevergeefs : andermaal ratelt het machinegeweer en het wordt mij duidelijk dat we hier op een sterke tegenstander gebotst zijn die vastberaden stand wil houden. Naar wij later vernamen waren het Walen, harde en taaie kerels.

Een verbindingsman wordt weggezonden om contact te zoeken met het bataljon en er te melden waar wij ons bevinden. Als een haas neemt hij de benen, komt gelukkig over het open terrein maar op het ogenblik dat hij in het korenveld gaat verdwijnen knettert het verwenste machinegeweer : onze man valt voorover en verroert niet meer. Ik kom tot de constatacie dat wij ons op een afgesneden post bevinden. En nu beginnen voor ons vreselijke uren. Vanaf de middag tot tegen de avond bestookt de vijand onze huizen onafgebroken met artillerie en mortieren. Wachtend op de onvermijdelijke voltrefter zitten we daar en niemand kan uit de huizen weggeraken : verschijnt ergens een hoofd dan begint dat verdomd machinegeweer te vuren zodat we de kogels in de muren horen inslaan.

In de late namiddag begint het schieten eindelijk te verminderen. Ik zal

zelf verbinding zoeken met het bataljon. Na het bevel over de groep te hebben overgedragen aan een onderofficier hol ik weg, samen met een estafette. Midden in het veld worden wij door het machinegeweer ver-rast en naar adem snakkend laten wij ons vallen. Nog slechts 20 meter scheiden ons van het korenveld maar de angst houdt ons tegen de grond. Maar dan springen wij op, als door de duivel gejaagd : in het korenveld ! Hijgend strompelen we verder tot we al opeens, links van ons, kameraden bemerken van het 3de bataljon. Aan de bataljons-commandant verklaar ik de situatie. Wij zijn zo blij weer bij kameraden te zijn. Doch waar is mijn bataljon ? Iets meer achteruit vind ik eindelijk onze commandopost en wanneer ik daar binnenkom, kijken allen op alsof ze een geest zien binnentreden ! Niemand dacht dat ik nog in leven was en dat ginds vooraan, 3 km verder, nog kameraden zaten, wist men evenmin. Ik krijg bevel mijn mannen te laten achteruittrekken en de stelling over te dragen aan het 3de bataljon I.R. 192. En dus gaat het nogmaals naar voor. De décrochage lukt : mijn 12 mensen kan ik heelhuids terugbrengen. Acht doden heeft die aanval mij gekost doch ik heb het gevoel dat ik met mijn mannen veel heb gedaan voor het regiment. Laat in de nacht halen wij nog de zware mitrailleurs terug, heimelijk en in grote stilte, als rovers. Want de wapens waren op de vrachtwagens gebleven en die stonden slechts 200 meter van de huizen waarin de vijand zat. Gelukkig slaagde onze poging. Dat was de dag van onze aanval op Meigem en Vinkt en nooit meer hebben wij nog een dergelijk sukses behaald, met zoveel gevangenen. Een trotse dag voor het 1ste bataljon van het Infanterieregiment 192.

KRONIEK

1. Verslagen

- *Zondag 25 maart, lezing over „Hoevebouw en volksgeloof in het Land van Nevele” door J. Luyssaert, in de gemeentelijke zaal van Landegem.*

In een van de lokalen van de gemeentezaal waren een dertigtal leden samengekomen. Spreker gaf eerst een historische schets van de hoevebouw in het algemeen en dan in het bijzonder toegepast op ons werkgebied. Nadien besprak hij het volksgeloof zoals dit tot uiting komt in de hoevebouw. De lezing werd geïllustreed met dia's, vooral genomen in Merendree en Landegem. De omgewerkte tekst van de voordracht kan elders in dit tijdschrift worden gelezen.

- *Zondag 29 april 1979, wandeling door de kouter te Vosselare o.l.v. bestuurslid M. Michiels.*

Aan „De Vos” te Vosselare werd verzamelen geblazen om 14.30 u. Een dertigtal wandelaars hadden zich niet laten afschrikken door het minder goede weer en trokken langs Vosselaredorp, voorbij de gerestaureerde St.-Eligiuserkerk, de velden in.

Na de wandeling werd aan de koffietafel nog eens verteld dat de kouter altijd mooi is, in om het even welke tijd van het jaar.

- *Zondag 6 mei, lentewandeling in Landegem, o.l.v. G. Schaeck.*

In het kader van het Volksfeest dat in Home A. Verburght te Landegem werd georganiseerd, leidde onze vereniging er een lentewandeling. Na een week guur en regenachtig weder, mocht er worden gevreesd dat deze wandeling „in het water zou vallen”. Maar toen zondagmorgen om 10 uur enkele dapperen aanrukten ging de hemel open en scheen er een koel zonnetje. Van de Dennendreef trokken een 30-tal wandelaars te voet of in rolwagens langs de Heistendries naar de Wildendries. Vandaar trok de groep langs de Haarkensstraat en Moorstraat naar Landegemboven. Op de speelplaats van de jongensschool werd even halt gehouden. De wandelaars werden er door onze vereniging vergast op een zondagmorgen-apertief. Hier eindigde ook deze eerste lenteuitstap.

J.L.

2. Mededelingen

Boekennieuws

- Bij de uitgeverij A. Manteau verscheen zopas het vijfde deel van het verzameld werk van Cyriel Buysse. Het boek bevat 1325 bladzijden. Naast het voorwoord van Dr. A.M. Musschoot bestaat de inhoud uit de volgende werken : *'k Herinner mij* (1909), *Stemmingen* (1911), *Oorlogsvisionen* (1915), *Een vrolijk drietal* (1916), *De twee ponys* (1919), *Uit de bron* (1922), *Typen* (1925), *Kerels* (1927), *Uit het leven* (1930), *Contes des Pays-Bas* (1910) en de volgende ongebundelde verhalen en schetsen (1911-1931) : *Ein Wassertraum*, *Donder de beul*, *De ramen dreunen*, *De Krijgsgevangenen*, *De tragedie op de boerderij van Raes*, *Ergens achter het front*, *leperen*, *Tijdens de eerste dagen in Vlaanderen*, *Deur de kiekens*, *De lafaard*, *Het mooi boerderijtje*, *Het gruweloord*, *Duizend en een indrukken*, *De putter*, *Het vrolijk begrafenismaal*, *Het stuur en de liefde*, *Het prachtkleed van Vlaanderen*, *Een droom*, *Aux 100.000 chemises*.
- Bij de uitgeverij Beckers, Kalmthout, Antwerpen kwam het boek van Cyriel Buysse van de pers, getiteld „Schoppenboer”. Het boek verscheen in de reeks *Vlaamse auteurs* en telt 256 blz. Het wordt ingeleid door Prof. Dr. A. Van Elslander en Dr. A.M. Musschoot. Het is onderverdeeld in 3 delen, bevat 11 afbeeldingen van de schrijver met vrienden. Het is in leder gebonden met goudopdruk.
- In de reeks *Vlaams Filmpjes* verscheen onder nr. 1343 „De Deserteur” van ons medelid André DE KE. Het is een waarachtig verhaal van een Vlaams deserteur die, tijdens de Franse bezetting (1777), na tien jaar ingelijfd te zijn geweest bij het Franse leger, er plots de brui aan geeft en naar huis terugkeert in Egem-Tielt. De held van dit verhaal heet Emmanuel Verschuere († 1867) en de vertelling werd opgetekend door zijn zoon en bijgehouden door zijn kleinzoon. Aan de hand van deze authentieke gegevens schreef André De Ké dit ware verhaal.

A. JANSSENS

Bibliotheek

Vanaf heden wordt onze bibliotheek gratis toegankelijk voor de leden van onze vereniging. We beschikken over een ruime keuze boeken en tijdschriften over geschiedenis, dialectologie, taalkunde en heemkunde.

De bibliotheek is ondergebracht bij dhr. A. Bauwens, Pastoriestraat 19, Meigem. Boeken en tijdschriften kunnen worden ontleend op zondagmorgen, toch is het aangeraden voordien contact op te nemen met de bibliothekaris A. Bauwens.

3. Varia

Boekbespreking :

„DE BANGE MEIDAGEN VAN 40”

Dit is het eerste boek uit een reeks van 25 delen die handelen over de tweede wereldoorlog. De uitgeverij is Lekturama, Rotterdam ; het boek telt 144 blz. en bevat zeer veel foto's en documenten.

Op blz. 106 „Het bloedbad van Vinkt” werd ik toch getroffen door enkele onjuistheden.

De bijdrage, waarvan de auteur niet is vermeld, is een samenraapsel van gegevens geput uit artikels die in de loop der jaren over Vinkt verschenen zijn.

Bij het lezen krijgt men de indruk dat de steller het „bloedbad” niet goed door heeft. Storend zijn volgende drie grote fouten :

1. *De Duitsers rukten naar Vinkt op dank zij de noodbrug over de Leie.*

In werkelijkheid lag deze brug niet over de Leie, maar over het kanaal van Schipdonk, even ten zuiden van de Vaartstraat te Meigem, rechtover de hoeve „Poortakkergoed”. De Duitsers noemden dit kanaal „Lyskanal”.

2. *De afgedrukte foto, aldus de auteur, zou de muur van Vinkt moeten zijn.*

De foto is niet Vinkt, maar het „Zwart huizeken” van Meigem. De afbeelding is afkomstig uit het Centrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog te Brussel. Reeds verleden jaar heb ik dit centrum gewezen op deze onjuistheid. Jammer genoeg is nog geen verbetering aangebracht in hun inventaris.

3. *De auteur vermeldt dat er nooit een proces is geweest om de daders te straffen.*

Ik moet er op wijzen dat er in 1949 een werk verschenen is in Luik, met als titel „De oorlogsmisdaden bedreven gedurende de bezetting mei 1940, Vinkt en omstreken”.

Daarin komen de verslagen en onderzoeken voor verricht door de rijkswacht van Nevele en Deinze.

In dagbladen van 10-4-'47 tot 21-4-'47, verschenen vele bijdragen over de ondervraging van de Duitse getuigen te Gent, Vinkt en Meigem.

Van 6-12-'48 tot 16-12-'48 had het proces plaats te Gent, dat ook in de dagbladen van die tijd uitvoerig behandeld werd.

De uitspraak was levenslang en 20 jaar, maar die straffen werden later in beroep te Brussel heel wat gemilderd. In 1974 verscheen in het Duits blad „Alte Kamaraden“ onder de titel „Im Knast für das Regiment“ (vert. „In de nor voor het regiment“) een bijdrage waarin een officier zijn aanhouding vertelt, hoe hij naar Brussel, Gent en Vinkt overgebracht werd en uiteindelijk van de krijgsauditeur een dokument krijgt waaruit blijkt dat hij enkel als getuige werd aangehouden.

Het is jammer dat 40 jaar na de feiten nog zulke blunders in boeken verschijnen.

A. JANSSENS
Nevele

Restauraties

- Het zal onze leden zeker wel bekend zijn dat de oude pastorie van Merendree zich in een erbarmelijke toestand bevindt. Mede door bemoeiingen van onze vereniging heeft het gemeentebestuur van Nevele in de voorbije winter de tuin een flinke beurt gegeven. In die grote wildernis werd duchtig gesnoeid en gekapt, zodat zon en licht weer de planten kunnen bereiken. Het huis zelf werd volledig afgesloten en dichtgespijkerd, zodat al te nieuwsgierige voorbijgangers niet meer langs de ramen binnen kunnen wippen om er eventueel waardevolle voorwerpen te „redderen“ voor hun nageslacht.
- De pastorie van Landegem kreeg ook een prachtige restauratie. De werken schieten goed op en over korte tijd zal dit gebouw weer in het dorp van Landegem prijken als een pareltje van landelijke architectuur. We feliciteren de initiatiefnemers oprecht !

INHOUD

	Blz.
J. VAN DE CASTEELE, Nevelse jeugdherinneringen van Paul Fredericq	61
A. JANSSENS, Het antieke Christusbeeld in de kerk van Nevele	92
J. LUYSSAERT, Volksgeloof in en om de hoeven in het Land van Nevele	97
De redactie, Aanval bij Vinkt (door „Leutnant“ Weise)	105
KRONIEK	112
1. Verslagen	112
2. Medelingen	113
3. Varia	114

HEEMKUNDIGE KRING „HET LAND VAN NEVELE“

- Voorzitter** : J. LUYSSAERT
Veldestraat 8
9841 NEVELE - MERENDREE
- Ondervoorzitter** : J. VAN DE CASTEELE
A. Rodenbachstraat 48
9910 GENT - ST.-AMANDSBERG
- Sekretaris** : G. SCHAECK
Vosselarestraat 16
9840 NEVELE - LANDEGEM
- Penningmeester** : G. SCHAECK
Vosselarestraat 16
9840 NEVELE - LANDEGEM
- Bestuursleden** : A. BAUWENS, Meigem
I. BUYSSE, Poeke
E. CLAUS - DE ZUTTER, Lotenhulle
L. DE ROO, Lotenhulle
L. DE RUYCK, Hansbeke
P. D'HOKER, Nevele
D. D'HOOGHE, Nevele
A. JANSSENS, Nevele
L. LAVENT, Vosselare
R. LEENKNECHT, Hansbeke
M. MICHIELS, Vosselare
- Bibliotekaris** : A. BAUWENS
Pastoriestraat 19
9854 DEINZE - MEIGEM
- Redactie** : J. LUYSSAERT, Merendree
L. LAVENT, Vosselare